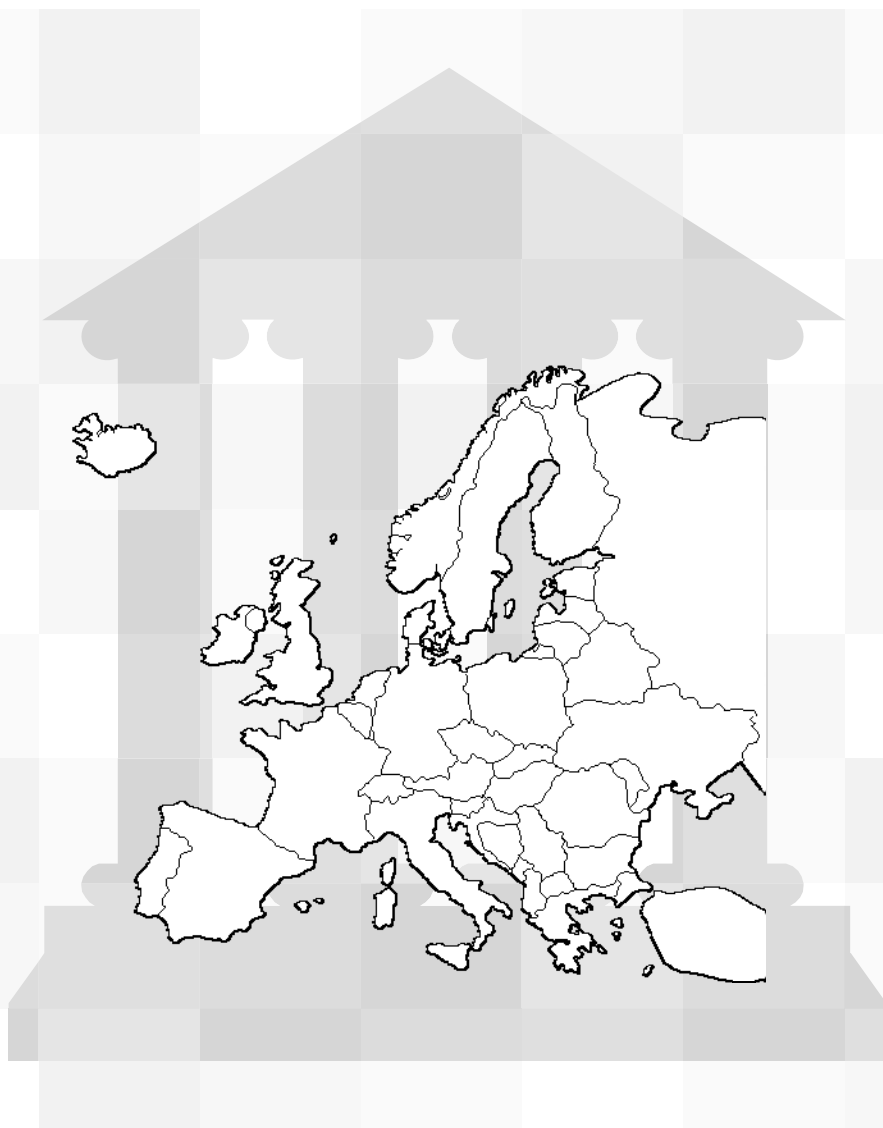

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ

Μελέτη αιτιών για το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής σε προγράμματα Δια Βίου μάθησης στην Ελλάδα

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 6°

Καταγραφή των αιτιών διαρροής

**ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - Γ.Σ.Ε.Ε**

Ιουλιανού 28 (1^{ος} όροφος) - 10434
ΑΘΗΝΑ

Τηλέφωνο: 210 – 88 38 680

Φαξ: 210 – 88 38 148

Email: kanep@otenet.gr

Ιστοσελίδα: www.kanep-gsee.gr

Έργο :

**ΜΕΛΕΤΗ ΑΙΤΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΜΗΛΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ

Συντονιστής Έργου

Κουρουτός Μιχάλης – Διευθύνων Σύμβουλος Κ.ΑΝ.Ε.Π. Γ.Σ.Ε.Ε.

Συντονισμός Ομάδας

Μουζέλης Νίκος, Κοινωνιολόγος - Καθηγητής Λ.Σ.Ε.

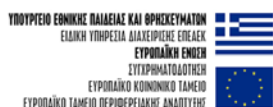
Φραγκουδάκη Άννα , Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

Κουλαϊδής Βασίλης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Γούλας Χρήστος, Επιστημονικός Συνεργάτης ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Ομάδα Έργου

Δημόπουλος Κώστας. , Κατρούγκαλος Γιώργος, Άγγελος Ευστράτογλου, Χρήστος Μινόπουλος, Κωστής Παπαϊωάννου, Νίκος Φωτόπουλος, Καρατράσογλου Ιάκωβος, Παπαντωνόπουλος Κωστής, Κατσαρέας Πέτρος, Γλέζου Κατερίνα, Μπόθου Φραντζέσκα, Σελέκος Δημήτρης, Ταγκαλίδου Ευφροσύνη, Οικονόμου Ευδοκία, Βαρβιτσιώτη Ειρήνη, Χριστόπουλος Γιώργος, Κύρου Αλίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων	4
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1.2. Ύψος της διαρροής από τα προγράμματα των ΚΕΕ και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που διαρρέουν.....	6
1.3. Τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων που διαρρέουν από τα ΚΕΕ.	15
1.4. Οι περιφερειακές διαστάσεις των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ. 22	
1.5. Περιφερειακές και κατά νομό διαστάσεις των διαρροών από τα προγράμματα των ΚΕΕ. 25	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	36
Μία πρώτη προσέγγιση των αιτιών των διαρροών των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ.....	36
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	36
2.2. Μία πρώτη προσέγγιση των αιτιών των διαρροών με βάση τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ.....	38
2.3 Χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης ενηλίκων και διαρροές των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ.	43
2.4. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα για τις διαρροές των εκπαιδευομένων από τις εκθέσεις Προϊσταμένων και Υπευθύνων Εκπαίδευσης των ΚΕΕ.....	47
2.5. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα από την αξιοποίηση της εμπειρίας των στελεχών των ΚΕΕ.	52
2.6 Οι προτάσεις των στελεχών για την ανάπτυξη των Κ.Ε.Ε.	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Διαρροές εκπαιδευομένων από τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι η παρουσίαση, ανάλυση και ερμηνεία,¹ στο βαθμό του δυνατού, των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ. Ειδικότερα στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού θα επιχειρηθεί η μέτρηση του ύψους της διαρροής, σε απόλυτα και ποσοστιαία μεγέθη και η διερεύνηση των δημογραφικών και κοινωνικο – οικονομικών χαρακτηριστικών των ατόμων που εγκαταλείπουν, χωρίς να ολοκληρώσουν, τα προγράμματα των ΚΕΕ.

Η διερεύνηση ενός τέτοιου ζητήματος απαιτεί μία σύντομη αποσαφήνιση των βασικών εννοιών, που αφορούν στις διαρροές των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ, την ανάδειξη των βασικών μορφών των διαρροών αυτών καθώς και τους τρόπους και τις διαδικασίες μέτρησής της. Έτσι, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ο όρος διαρροή αναφέρεται στα άτομα εκείνα που δεν ολοκλήρωσαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, στο οποίο εγγράφηκαν, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που κατά περίπτωση έθετε ο φορέας υλοποίησης. Ένας τέτοιος περιγραφικός ορισμός αναδεικνύει εμμέσως και μία σειρά από ζητήματα που αφορούν στα αίτια, στις συνθήκες κάτω από τις οποίες έλαβαν χώρα οι διαρροές, στο είδος, στη χρονική

---

¹ Μία πιο συστηματική προσπάθεια ερμηνείας των αιτίων των διαρροών από τα προγράμματα των ΚΕΕ θα επιχειρηθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Στο παρόν κεφάλαιο θα διατυπωθούν αρχικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις, που αναμένεται να προκύψουν από τη συστηματική ανάλυση των χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν από τα εν λόγω προγράμματα.

στιγμή της διαρροής κ.λ.π. Από την άλλη πλευρά στο βαθμό που η παρούσα μελέτη εμφανίζει μια πρωτοτυπία, επιχειρώντας, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, να διερευνήσει τα ζητήματα των διαρροών από τους χώρους της ΔΒΜ, αντιμετωπίζει μια σειρά από δυσχέρειες. Έτσι με δεδομένη την έλλειψη πραγματολογικού υλικού (άλλες μελέτες, έρευνες ή σχετικές εργασίες) χρησιμοποιεί δάνεια προερχόμενα από τους συναφείς χώρους της μαθητικής διαρροής από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Ωστόσο οι γενικότερες σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και στο σύστημα της ΔΒΜ ενδέχεται να διαμορφώνουν εμπόδια ή ευκαιρίες στα δύο αυτά συστήματα, στη διερεύνησή τους αλλά και στην προσπάθεια ερμηνείας των σχετικών φαινομένων. Για παράδειγμα, η ύπαρξη ενός εκτενούς και αποτελεσματικού συστήματος μη τυπικής μάθησης, που διαθέτει πιο ευέλικτες εκπαιδευτικές δομές και διαδικασίες, ενδεχομένως, και κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να συνιστά και το αίτιο (ή να αμβλύνει τις συνέπειες) της διαρροής από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα.²

Ταυτοχρόνως το είδος και η έκταση της διερεύνησης συνδέεται (και περιορίζεται από) με το είδος, τη μορφή και τα χαρακτηριστικά των στατιστικών δεδομένων. Με βάση τα παραπάνω επιχειρείται μια πρώτη καταγραφή των βασικών μεγεθών των διαρροών, των δημογραφικών και οικονομικών χαρακτηριστικών ατόμων που διαρρέουν καθώς και της περιφερειακής κατανομής του φαινομένου.

---

² Για εκτενέστερη αναφορά και βιβλιογραφία γύρω από την ιδιαίτερη αυτή οπτική των εκπαιδευτικών διαρροών βλέπε στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2006).

1.2. ΎΨΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΕΕ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΡΡΕΟΥΝ.

Στην ενότητα αυτή του κεφαλαίου επιχειρείται η προσέγγιση του ύψους της διαρροής κατά γενική κατηγορία προγράμματος και η διερεύνηση του κατά πόσο φύλο και ηλικία ασκούν επιδράσεις πάνω στα μεγέθη αυτά. Αρχικά επιχειρείται ο προσδιορισμός του ύψους της διαρροής σε απόλυτα και ποσοστιαία μεγέθη για το σύνολο των εκπαιδευομένων και κατά γενική κατηγορία προγράμματος (πίνακας 3.1).

Πίνακας 1.1
Διαρροές εκπαιδευομένων κατά κατηγορία προγράμματος
2006-2008

Κατηγορίες Προγραμμάτων	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
Ελληνική Γλώσσα – Ιστορία	9.202	2.353	25,6
Ευρωπαϊκές Γλώσσες- Ευρ. Ιστορία	35.035	10.878	31,0
Περιβάλλον - Πολιτισμός- Τουρισμός	1.720	420	24,4
Βασικές Γνώσεις Μαθημ. – Στατισ.	269	46	17,1
Τεχνολ. Πληροφορικής & Επικ.	46.313	12.516	27,0
Ενεργός Πολίτης	12.063	2.816	23,3
Πολιτισμός - Τέχνες – Διαχ. Ελ. Χρόν.	20.037	4.912	24,5
Οικονομία - Διοίκηση – Επιχειρήσεις	6.127	1.584	25,9
Ειδικά Προγράμματα	3.582	1.207	33,7
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στο σύνολο των 134.348 εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ στο χρονικό διάστημα 2006-2008 36.732 άτομα, που καταλαμβάνουν το 27,3% του συνόλου δεν ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα στο οποίο εγγράφηκαν. Παραπάνω από ένα στα τέσσερα άτομα φαίνεται να μην ολοκληρώνει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα στον φορέα υλοποίησης αλλά και σημαντικά ερωτηματικά αναφορικά με την έκταση και τα αίτια του φαινομένου.

Ένα τόσο υψηλό ποσοστό διαρροής δεν μπορεί παρά να εγείρει σημαντικούς προβληματισμούς αναφορικά με τα αίτιά τους. Και καθώς τα αίτια των διαρροών από την εκπαίδευση (και τις επί μέρους εκπαιδευτικές δραστηριότητες κατ' επέκταση) μπορεί να διακριθούν σε αυτά που συνδέονται με τα χαρακτηριστικά των ατόμων που διαρρέουν και σ' αυτά που συνδέονται με τους εκπαιδευτικούς φορείς και τα προγράμματα, η ανάλυση των χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν αναμένεται να επισημάνει μία σειρά από ζητήματα, να αναδείξει καταρχήν τους παράγοντες που συνδέονται με τις διαρροές και να φωτίσει όψεις του φαινομένου της διαρροής.

Έτσι σε μια πρώτη φάση επιχειρείται η διερεύνηση των διαρροών κατά κατηγορία προγράμματος. Οι διαρροές αυτές εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, με τα ποσοστά τους να κυμαίνονται μεταξύ του 17,1% (βασικές γνώσεις μαθηματικών και στατιστικής) και του 33,7% (ειδικά προγράμματα). Τα ειδικά προγράμματα (33,7%) και τα προγράμματα εκμάθησης ευρωπαϊκών γλωσσών και ευρωπαϊκής ιστορίας (31,0%) εμφανίζουν τις υψηλότερες διαρροές, που υπερβαίνουν σημαντικά το ποσοστό μέσης διαρροής (27,3%). Στον αντίποδα, τα προγράμματα του ενεργού πολίτη (23,3%), του περιβάλλοντος, πολιτισμού και τουρισμού (24,4%) και του πολιτισμού τεχνών και διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου (24,5%) εμφανίζουν τις χαμηλότερες διαρροές, που κυμαίνονται τρεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το ποσοστό της μέσης διαρροής. Τέλος, τα προγράμματα οικονομίας, διοίκησης και επιχειρήσεων (25,9%) και τεχνολογικών πληροφορικής και επικοινωνιών (27,0) ευρίσκονται πλησιέστερα στο ποσοστό της μέσης διαρροής, καταδεικνύοντας μια παρεμφερή συμπεριφορά με αυτή που προκύπτει από το πρότυπο των συνολικών διαρροών.

Πέραν όμως των ποσοστών διαρροής ιδιαίτερη σημασία αναμφίβολα αποκτούν και τα απόλυτα μεγέθη των διαρροών. Οι διαρροές αυτές αφορούν άτομα, τα οποία για μια σειρά από λόγους διέκοψαν, οριστικά ή προσωρινά, την παρακολούθηση συγκεκριμένων προγραμμάτων. Και σε αρκετές περιπτώσεις τα απόλυτα μεγέθη έχουν τη δική τους σημασία, καθώς φωτίζουν μια διαφορετική πλευρά του φαινομένου.³ Έτσι, 12.516 άτομα,⁴ εκ των οποίων 3.802 άνδρες και 8.714 γυναίκες

---

³ Πίσω από τα μεγέθη αυτά υπάρχουν ανθρώπινες ιστορίες, στάσεις και συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους αναφορικά με την εκπαίδευση. Και καθώς ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων που συμμετέχουν στα προγράμματα των ΚΕΕ, αυτών

(πίνακας Π.3.1 του παραρτήματος), διέκοψαν την παρακολούθηση του προγράμματος που αφορά στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών. Αριθμός εξαιρετικά μεγάλος για να κρύβεται (στο βαθμό που κρύβεται) πίσω από ένα ποσοστό διαρροής. Το ίδιο θα μπορούσε να υποστηριχθεί και για τα 10.878 άτομα (2.732 άνδρες και 8.146 γυναίκες), που διέρρευσαν από τα προγράμματα εκμάθησης ευρωπαϊκών γλωσσών, τα 4.912 άτομα (1.059 άνδρες και 3.853 γυναίκες) που διέρρευσαν από τα προγράμματα πολιτισμού, τεχνών και διαχείρισης ελεύθερου χρόνου. Οι αριθμοί που αφορούν στις διαρροές από τα υπόλοιπα προγράμματα είναι μικρότεροι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτόματα έχουν και λιγότερη σημασία. Έτσι, 2.816 άτομα (401 άνδρες και 2415 γυναίκες) διέρρευσαν από το πρόγραμμα του ενεργού πολίτη και 2.353 άτομα (903 άνδρες και 1.450 γυναίκες) από τα προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Οι αριθμοί για τις κατηγορίες της οικονομίας, διοίκησης και επιχειρήσεων (1.584 άτομα), ειδικά προγράμματα (1.207 άτομα), περιβάλλον, πολιτισμός, τουρισμός (420 άτομα) είναι σαφώς χαμηλότεροι, όπως ασφαλώς χαμηλότεροι είναι και οι εκπαιδευόμενοι που παρακολουθούν τα προγράμματα αυτά.

Η αρχική διερεύνηση αυτή των διαρροών κατά κατηγορία προγράμματος ολοκληρώνεται μέσα από τη χρήση ενός απλού στατιστικού δείκτη, του συντελεστή συγκέντρωσης⁵ (πίνακας 3.2), με τη βοήθεια του οποίου επιχειρείται ο

που έχουν εγκαταλείψει την εκπαίδευση σ' ένα πρώιμο στάδιο, έχουν τουλάχιστον μια αρνητική εμπειρία από τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση, μία νέα ενδεχομένως αρνητική εμπειρία από αυτήν αποκτά πλέον βαρύνουσα σημασία. Αποκτά στοιχεία ενδημικού χαρακτήρα.

4 Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων το άτομο, ως μονάδα προς την οποία απευθύνονται οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Και τούτο όχι μόνο γιατί καταβάλλεται ειδική προσπάθεια ώστε τα εκπαιδευτικά προγράμματα να καλύπτουν όσο το δυνατό περισσότερο τις εκπαιδευτικές του ανάγκες αλλά και διότι, τα βιώματα και οι εμπειρίες του, σε μεγάλο βαθμό, επιβάλλεται να γίνονται αντικείμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, προκειμένου η τελευταία να έχει αυξημένες πιθανότητες επίτευξης των στόχων της.

5 Πρακτικά ο συντελεστής αυτός (συντελεστής συγκέντρωσης ή συμμετοχής) προκύπτει από το πηλίκο του ποσοστού (μεριδίου) με το οποίο ένα πρόγραμμα συμμετέχει στις συνολικές διαρροές (πιο τμήμα του συνόλου των διαρροών προέρχεται από το συγκεκριμένο πρόγραμμα) προς το αντίστοιχο ποσοστό (μερίδιο) του προγράμματος στο σύνολο των εκπαιδευόμενων (το τμήμα του

προσδιορισμός του κατά πόσο το ποσοστό της διαρροής από ένα πρόγραμμα είναι αναλογικά μικρότερο, ίσο ή μεγαλύτερο με το ποσοστό της συμμετοχής του προγράμματος στο σύνολο των εκπαιδευομένων.

Πίνακας 1.2
Διάρθρωση εκπαιδευομένων, διαρροών
και συντελεστής συγκέντρωσης των διαρροών κατά πρόγραμμα

Κατηγορίες Προγραμμάτων	Διάρθρωση Εκπαιδ/μένων	Διάρθρωση Διαρροών	Συντελεστής Συγκέντρωσης
Ελληνική Γλώσσα – Ιστορία	6,8	6,4	0,94
Ευρωπαϊκές Γλώσσες- Ευρωπ. Ιστορία	26,1	29,6	1,13
Περιβάλλον - Πολιτισμός- Τουρισμός	1,3	1,1	0,85
Βασικές Γνώσεις Μαθημ.- Στατιστικής	0,2	0,1	0,50
Τεχνολογίες Πληροφορικής & Επικ.	34,5	34,1	0,99
Ενεργός Πολίτης	9,0	7,7	0,86
Πολιτισμ - Τέχνες – Διαχ. Ελ. Χρόνου	14,9	13,4	0,90
Οικονομία - Διοίκηση – Επιχειρήσεις	4,6	4,3	0,93
Ειδικά Προγράμματα	2,7	3,3	1,22
Σύνολο	100,0	100,0	1,00

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Τρίτον, σε μια προσπάθεια της όσο το δυνατό πληρέστερης προσέγγισης του ζητήματος των διαρροών, επιχειρείται η αξιοποίηση των διμηνιαίων εκθέσεων των προϊσταμένων και των υπεύθυνων εκπαίδευσης των ΚΕΕ, ως πηγή πληροφόρησης, προκειμένου να ανιχνευθούν και να φωτισθούν διαφορετικές όψεις της συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων και να ανιχνευθούν τα αίτια των διαρροών. Για την οργάνωση

σύνολου των εκπαιδευομένων που προέρχεται από το συγκεκριμένο πρόγραμμα). Όταν η τιμή του συντελεστή είναι μεγαλύτερη της μονάδας σημαίνει ότι το πρόγραμμα συμμετέχει αναλογικά περισσότερο. Όταν είναι μικρότερη της μονάδας σημαίνει ότι συμμετέχει αναλογικά λιγότερο και όταν είναι ίσος με τη μονάδα σημαίνει ότι συμμετέχει ισότιμα.

της συγκέντρωσης των στοιχείων που ενδιαφέρουν συντάχθηκε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που σε μεγάλο βαθμό προσδιορίστηκαν από την ανάλυση των εκθέσεων προϊσταμένων και υπευθύνων εκπαίδευσης των Κ.Ε.Ε. Συμπληρώθηκαν 12 ερωτηματολόγια από προϊσταμένους και υπευθύνους εκπαίδευσης, είτε μέσω τηλεφωνικής συνέντευξης είτε με επίσκεψη ερευνητών στην έδρα των ΚΕΕ. Και τέλος, στο πλαίσιο της αξιοποίησης των γνώσεων και της εμπειρίας των στελεχών των ΚΕΕ, αναφορικά με τις διαρροές των εκπαιδευομένων, οργανώθηκε μία συνάντηση εργασίας των ερευνητών της παρούσας μελέτης με ένα αριθμό εξ αυτών. Ο αρχικός σχεδιασμός και η πρόθεσή μας για την συγκεκριμένη συνάντηση εργασίας προέβλεπε την συμμετοχή 5 προϊσταμένων , 5 εκπαιδευτών και 5 στελεχών της κεντρικής υπηρεσίας της ΓΓΔΒΜ, προκειμένου το μίγμα των γνώσεων και εμπειριών των συγκεκριμένων ατόμων να δώσει την προστιθέμενη αξία του στο ερευνητικό αποτέλεσμα. Τελικά στο συγκεκριμένο αίτημά μας η ΓΓΔΒΜ ενέκρινε την συμμετοχή στην συγκεκριμένη συνάντηση 3 προϊσταμένων των ΚΕΕ που εκπροσωπούσαν τις Νομαρχίες Φωκίδας, Ροδόπης και Αρκαδίας, και 2 στελεχών της κεντρικής υπηρεσίας. Η έγκριση δεν κάλυψε την συμμετοχή των εκπαιδευτών γεγονός που δεν επέτρεψε να αυξηθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων από την συμμετοχή τους. Παρά την μικρή συμμετοχή στελεχών των ΚΕΕ η συνάντηση υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματική, δεδομένης της πολύχρονης εμπειρίας και των ειδικών γνώσεων των συγκεκριμένων ατόμων. Στο πλαίσιο της συνάντησης αυτής ετέθησαν υπόψη όλα τα μέχρι στιγμής ευρήματα της μελέτης και καταβλήθηκε προσπάθεια, μέσω μιας εκτεταμένης και κατάλληλα σχεδιασμένης συζήτησης, να αναδειχθούν και συζητηθούν περαιτέρω τα αίτια των διαρροών. Παρά το γεγονός ότι στις προθέσεις μας ήταν να ανιχνευθούν στοιχεία από εσωτερικές ή εξωτερικές εκθέσεις αξιολόγησης των συγκεκριμένων προγραμμάτων, αυτές δεν έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν είτε γιατί δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία είτε δεν δόθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Οι τέσσερις αυτές επί μέρους προσεγγίσεις του ζητήματος των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ, χωρίς ασφαλώς να εξαντλούν πλήρως το ζήτημα της ανάδειξης των αιτίων τους, επιχειρούν να το προσεγγίσουν με ένα όσο το δυνατό πληρέστερο τρόπο.

Έτσι γίνεται φανερό ότι τα ειδικά προγράμματα και τα προγράμματα εκμάθησης ευρωπαϊκών γλωσσών, εμφανίζοντας δείκτες συγκέντρωσης υψηλότερους της

μονάδας (1,22 και 1,13 αντίστοιχα), συμμετέχουν στις συνολικές διαρροές με υψηλότερο μερίδιο συγκριτικά με τη συμμετοχή τους στο σύνολο των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ. Στον αντίποδα, το πρόγραμμα παροχής βασικών γνώσεων στα μαθηματικά και στη στατιστική, εμφανίζοντας τον χαμηλότερο συντελεστή συγκέντρωσης (0,50), συμμετέχει σημαντικά χαμηλότερα στις συνολικές διαρροές.⁶ Τα προγράμματα του περιβάλλοντος, πολιτισμού και τουρισμού (0,85) και ενεργού πολίτη (0,86) εμφανίζουν συγκεντρώσεις στις διαρροές χαμηλότερες από τις αντίστοιχες τους στο σύνολο των εκπαιδευομένων, ενώ τέλος όλα τα άλλα προγράμματα, εμφανίζοντας δείκτη πολύ κοντά στη μονάδα (0,9) καταδεικνύουν ότι συμμετέχουν στις συνολικές διαρροές ελαφρά χαμηλότερα από ότι στο σύνολο των εκπαιδευομένων.

Μετά την αρχική αυτή διερεύνηση των βασικών μεγεθών των διαρροών κατά κατηγορία προγράμματος επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση της επίδρασης των δημογραφικών χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν. Επιχειρείται με άλλα λόγια να προσδιορισθεί το κατά πόσο οι διαρροές από τα προγράμματα διαφοροποιούνται κατά φύλο και ηλικία. Η πρώτη αυτή επίδραση του φύλου αναδεικνύεται με τη βοήθεια των στοιχείων του πίνακα 3.3.

---

⁶ Βεβαίως δεν πρέπει να λησμονείται ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει την μικρότερη έκταση σε αριθμό εκπαιδευομένων.

Πίνακας 1.3
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ κατά φύλο

Φύλο	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
Άνδρες	36.646	10.174	27,8
Γυναίκες	97.702	26.558	27,2
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Καθίσταται άμεσα φανερό ότι η επίδραση του φύλου είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Οι άνδρες, παρά το γεγονός ότι συμμετέχουν εμφανώς λιγότερο στις εκπαιδευτικές δράσεις των ΚΕΕ, εμφανίζουν ελαφρά υψηλότερο ποσοστό (27,8%) διαρροών έναντι των γυναικών (27,2%). Με όρους συντελεστή συγκέντρωσης (πίνακας Π 3.6 του παραρτήματος), τα δύο φύλα εμφανίζονται σχεδόν απόλυτα ισορροπημένα (ο συντελεστής των ανδρών ανέρχεται σε 1,01 και των γυναικών σε 0,99). Αυτή η ισορροπία στα ποσοστά των διαρροών ανάμεσα στα δύο φύλα ενδέχεται να συνιστά και ένδειξη του ότι τα αίτια των διαρροών αφορούν περισσότερο τα εκπαιδευτικά προγράμματα αυτά καθ' αυτά (και ασφαλώς και το φορέα σχεδιασμού και υλοποίησης) και λιγότερο τις κατηγορίες ή ομάδες των εκπαιδευομένων προς τις οποίες απευθύνονται.⁷

Πέραν όμως του φύλου ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναφορικά με τις διαρροές εμφανίζει και ο παράγων ηλικία. Στον πίνακα 3.4 εμφανίζονται οι διαρροές των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ κατά ηλικία των εκπαιδευομένων. Η σημαντική διαφοροποίηση των διαρροών κατά ηλικιακή κατηγορία γίνεται άμεσα φανερή και κυμαίνεται ανάμεσα σε ποσοστά της τάξεως του 19,5%, που εμφανίζουν τα άτομα άνω των 65 ετών και αντίστοιχα της τάξεως του 39,7%, που εμφανίζουν τα άτομα 26-29 ετών. Αυτά τα σημαντικά διαφοροποιημένα ως προς την ηλικία ποσοστά διαρροών θα είχε ενδιαφέρον να διαπιστωθεί κατά πόσο συνδέονται με (σημαντικά

---

⁷ Ωστόσο στο ζήτημα αυτό θα επανέλθουμε πιο αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

διαφοροποιημένα) πρότυπα προσέγγισης και συμμετοχής στα προγράμματα της ΔΒΜ.⁸

Πίνακας 1.4
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ κατά ηλικία

Ηλικία	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
<19	1.341	456	34,0
20-25	13.288	3.276	24,7
26-29	14.702	5.835	39,7
30-44	57.820	16.010	27,7
45-64	39.391	9.630	24,4
>65	7.806	1.525	19,5
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Η ιδιαίτερα αυτή υψηλή ποσοστιαία διαρροή των ατόμων αυτής της ηλικιακής κατηγορίας δεν είναι εύκολο να ερμηνευθεί με βάση τουλάχιστον τα διαθέσιμα δεδομένα. Γίνεται ασφαλώς ακόμη δυσχερέστερη εάν συγκριθεί με τις διαρροές που εμφανίζονται στις πλησιέστερες ηλικιακές κατηγορίες. Μία ενδεχόμενη ερμηνεία θα μπορούσε να αφορά στο γεγονός ότι οι ηλικίες ανάμεσα στα 25-29 έτη διαμορφώνουν μια περίοδο σημαντικών εργασιακών ανακατατάξεων των ατόμων. Για ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων αυτών στη φάση αυτή συντελείται η μετάβαση από το χώρο της εκπαίδευσης σ' αυτόν της απασχόλησης. Στα πρώτα χρόνια αυτής της μετάβασης, η διάρκεια της οποίας δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη, το καθεστώς

---

⁸ Κάτι τέτοιο βεβαίως δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, τουλάχιστον στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας και με βάση τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα. Αλλά ακόμη και εάν επιβεβαιωνόταν ότι άτομα διαφορετικών ηλικιών προσεγγίζουν για διαφορετικούς λόγους και με διαφορετικά κίνητρα τα προγράμματα αυτά δεν θα μπορούσε αυτόματα να επιβεβαιωθούν και τα αίτια της διαρροής.

απασχόλησης των ατόμων είναι ιδιαίτερα ευμετάβλητο. Τα άτομα συνήθως κινούνται ανάμεσα στην απασχόληση, στην ανεργία αλλά και σε καταστάσεις εργασιακής αδράνειας ή συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που εδρεύουν σε χώρους εκτός εργατικού δυναμικού.⁹ Σε μια τέτοια περίπτωση, η μη ολοκλήρωση της συμμετοχής σε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα θα μπορούσε να είναι συνηθισμένη.

Στον αντίποδα, η (σχετικά) χαμηλή διαρροή των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών, ενδέχεται να συνδέεται με πιο συνειδητές αποφάσεις για τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δράσεις, αλλά και, στο βαθμό που η παραπάνω υπόθεση εμφανίζεται ως ρεαλιστική, σε λιγότερο ευμετάβλητες συνθήκες του εργασιακού (ή μη) βίου τους. Την υπόθεση αυτή, της ευμετάβλητης κατάστασης των νέων ατόμων, θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις να ενισχύσει και η ύπαρξη ενός (σχετικά) περιορισμένου ποσοστού συμμετοχής (24,4%), που εμφανίζει η εγγύτερη ηλικιακή κατηγορία, αυτή των ατόμων ηλικίας 45-64 ετών.

Ωστόσο οι ερμηνευτικές δυσχέρειες των διαρροών αναδύονται ανάγλυφες καθώς, κάτω από την λογική που προαναφέρθηκε, δεν ερμηνεύεται το σχετικά περιορισμένο ποσοστό των διαρροών (24,7%) στις ηλικίες των 20-24 ετών.

Ιδιαίτερες δυσχέρειες εμφανίζονται και στην ερμηνεία του υψηλού ποσοστού διαρροής των ατόμων κάτω των 20 ετών. Και στην περίπτωση αυτή θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να διαπιστωθεί το κατά πόσο οι συμπεριφορές των ατόμων αυτών, σε σχέση με τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες ομοιάζουν με αυτές των ατόμων που διαρρέουν από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα (Γυμνάσιο, Λύκειο, ΤΕΕ).

Η μεγάλη ωστόσο ομάδα των ατόμων που διαρρέουν εντοπίζεται στις ηλικίες μεταξύ των 30-44 ετών. Αριθμητικά η ομάδα αυτή ξεπερνά τα δέκα έξι χιλιάδες (16.010) άτομα εμφανίζοντας ένα ποσοστό της τάξεως του 27,7%, ελαφρά υψηλότερο από αυτό της μέσης διαρροής για το σύνολο της χώρας. Στην ηλικιακή αυτή κατηγορία συγκεντρώνεται ο μισός περίπου πληθυσμός (43,6%) των ατόμων που διαρρέουν. Καθώς δε όπως διαπιστώθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο ένα σημαντικό τμήμα

---

⁹ Για μία περαιτέρω ενασχόληση με τα ζητήματα που προκύπτουν στη φάση της μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση, ο ενδιαφερόμενος, μεταξύ άλλων, μπορεί να ανατρέξει στο ΕΚΚΕ (2000).

των ατόμων αυτής της ηλικιακής κατηγορίας εντοπίζεται σε προγράμματα που συνδέονται με τις προοπτικές και τις δυνατότητες απασχόλησης και εν γένει με ζητήματα απασχόλησης και αγοράς εργασίας, τότε η διαρροή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα

1.3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΕ.

Στην ενότητα αυτή του κεφαλαίου επιχειρείται η διερεύνηση μίας σειράς οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν από τα προγράμματα των ΚΕΕ. Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων αυτών, στην κατάσταση απασχόλησής τους και στην γενικότερη κατηγορία του πληθυσμού στην οποία ανήκουν. Με δεδομένο ότι, όπως έχει παρατηρηθεί από την εμπειρική έρευνα και αναφέρθηκε συνοπτικά στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, το εκπαιδευτικό επίπεδο επιδρά πάνω στις δυνατότητες συμμετοχής των ατόμων σε εκπαιδευτικές δράσεις¹⁰ στο πλαίσιο της ΔΒΜ, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διαπίστωση του κατά πόσο το εκπαιδευτικό επίπεδο μπορεί να επιδρά και στις διαρροές. Το κατά πόσο δηλαδή άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα εμφανίζουν ίδιες ή διαφορετικές στάσεις απέναντι στα προγράμματα των ΚΕΕ, συγκριτικά με άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Έτσι με βάση τις αρχικές αυτές επισημάνσεις επιχειρείται μια αρχική διερεύνηση της επίδρασης του εκπαιδευτικού επιπέδου. Ο πίνακας 3.5 παρουσιάζει τον αριθμό των εκπαιδευομένων, τον αριθμό αυτών που διαρρέουν καθώς και τα ποσοστά της διαρροής στα προγράμματα των ΚΕΕ κατά εκπαιδευτικό επίπεδο.

---

¹⁰ Υπενθυμίζεται ότι στην ελληνική αλλά και στη διεθνή βιβλιογραφία έχει επισημανθεί ότι τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα εκμεταλλεύονται σε χαμηλότερο βαθμό τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που παρέχονται από τα εκπαιδευτικά συστήματα στο πλαίσιο της ΔΒΜ.

Πίνακας 1.5
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ
κατά εκπαιδευτικό επίπεδο

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
Αναλφάβητος/η	1.313	480	36,6
Απολυτήριο Δημοτικού	16.782	3.538	21,1
Απολυτήριο Γυμνασίου	11.825	3.477	29,4
Απολυτήριο Λυκείου	38.460	10.638	27,7
Πτυχίο Τεχν. Επαγγελμ. Εκπ/σης	13.100	3.865	29,5
Πτυχίο Ι.Ε.Κ.	7.682	2.202	28,7
Ανώτερη Τεχν. Εκπαίδευση	15.491	4.390	28,3
Ανώτατη Εκπαίδευση	29.695	8.142	27,4
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Από τα στοιχεία του πίνακα 3.5 γίνεται άμεσα φανερό ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο δεν φαίνεται να επιδρά σε σημαντικό βαθμό στη διαμόρφωση των ποσοστών διαρροής των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα αυτά. Τα ποσοστά διαρροής διαφοροποιούνται σε περιορισμένο βαθμό ανάμεσα στους αποφοίτους των διαφορετικών βαθμίδων της εκπαίδευσης. Σε γενικές γραμμές, οι περισσότερες κατηγορίες των εκπαιδευομένων (με βάση το εκπαιδευτικό τους επίπεδο) εμφανίζουν ελαφρά υψηλότερα ποσοστά από αυτό του συνόλου και κυμαίνονται μεταξύ του 27,4% (απόφοιτοι της ανώτατης εκπαίδευσης) και 29,4% (απόφοιτοι του γυμνασίου).

Εξαίρεση στη γενική αυτή διαπίστωση αποτελούν το ποσοστό των όσων δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο, που είναι ιδιαίτερα υψηλό (36,6%) και αυτό των αποφοίτων δημοτικού, που είναι ιδιαίτερα χαμηλό (21,1%). Οι ακραίες αυτές τιμές, που παίρνουν οι διαρροές των εκπαιδευομένων από τις δύο αυτές κατηγορίες ατόμων με

χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα,¹¹ δεν μπορούν να ερμηνευθούν με ευχέρεια. Και εάν το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό διαρροής των ατόμων που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο, θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό στο πλαίσιο μιας αντίληψης που συνδέεται με την πλήρη απουσία μιας γενικότερης εκπαιδευτικής κουλτούρας των ατόμων αυτών και όλων των επιπτώσεων που αυτή επιφέρει, η περίπτωση της χαμηλότερης διαρροής των

αποφοίτων του δημοτικού δεν μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί.¹² Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη τις δυσχέρειες¹³ που εμφανίζονται στη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δράσεις στο πλαίσιο της ΔΒΜ φαίνεται να διαμορφώνεται ένα πρότυπο δυσχερέστερης πρόσβασης στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες αλλά σταθερότερης παρουσίας και συμπεριφοράς μέσα σ' αυτές καθ' αυτές τις εκπαιδευτικές δράσεις.

Ενδιαφέρουσες είναι και οι διαπιστώσεις που προκύπτουν μέσα από τη διερεύνηση των διαρροών με βάση την κατάσταση απασχόλησης των ατόμων που διαρρέουν από τα προγράμματα των ΚΕΕ.

---

11 Υπενθυμίζεται ότι όσοι δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο, σύμφωνα με πολλούς ερευνητές, θεωρούνται ως οργανικά αναλφάβητοι, ενώ όσοι έχουν τελειώσει το δημοτικό, συγκαταλέγονται στη μεγάλη κατηγορία των ατόμων που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση. Η τελευταία αυτή κατηγορία, παρά τη διαχρονική βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες, εξακολουθεί και σήμερα (2007) να καταλαμβάνει ένα πολύ υψηλό ποσοστό (32,6%) του πληθυσμού της χώρας.

12 Καθώς μάλιστα η κατηγορία αυτή είναι μία από τις πολυπληθέστερες, η αξία του σχετικού ευρήματος δεν μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα.

13 Οι δυσχέρειες αυτές αναδεικνύονται μέσα από τη περιορισμένη συμμετοχή τους (9,6%) στο σύνολο των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ αλλά και μέσα από μια αναλογικότερα χαμηλότερη συμμετοχή τους σε σχέση με τον αντίστοιχο πληθυσμό της χώρας, που κατέχει απολυτήριο δημοτικού.

Πίνακας 1.6
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ
κατά κατάσταση απασχόλησης

Κατάσταση απασχόλησης	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
Οικιακά	20.460	4.800	23,5
Συνταξιούχος	12.488	2.552	20,4
Φοιτητές – Σπουδαστές	7.099	2.202	31,0
Μη απασχολούμενος/η	5.769	1.740	30,2
Άνεργος/η	22.250	6.505	29,2
Εργαζόμενος/η	66.282	18.933	28,6
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Δύο διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς μπορεί να υποστηριχθεί ότι εμφανίζονται στη διερεύνηση των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ, κατά κατάσταση απασχόλησης. Το πρώτο φαίνεται να χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά των συνταξιούχων και των ατόμων που ασχολούνται με τα οικιακά. Κύριο χαρακτηριστικό του τα σχετικά χαμηλά ποσοστά διαρροών. Συνταξιούχοι (20,4%) και ασχολούμενοι με τα οικιακά (23,5%) εμφανίζουν τα χαμηλότερα ποσοστά διαρροών, που υπολείπονται κατά επτά και τέσσερις περίπου ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα από το ποσοστό της μέσης διαρροής. Και στην περίπτωση αυτή αξίζει να επισημανθεί ότι καθώς οι δύο αυτές κατηγορίες (ασχολούμενοι με τα οικιακά και οι συνταξιούχοι) δεν συνιστούν αμελητέες ομάδες για το σύνολο των εκπαιδευομένων (και οι δύο μαζί καλύπτουν το 20,0% των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ), τα χαμηλά ποσοστά διαρροών απ' αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία.

Το δεύτερο πρότυπο φαίνεται να χαρακτηρίζει τις ομάδες εκείνες που έχουν μια αμεσότερη σχέση με τις παραγωγικές δραστηριότητες (ή τουλάχιστον που ορίζονται ευχερέστερα με βάση αυτές). Κύριο χαρακτηριστικό του τα υψηλά ποσοστά διαρροής, που για το σύνολο των περιπτώσεων υπερβαίνουν το μέσο ποσοστό διαρροής. Ειδικότερα, απασχολούμενοι και άνεργοι φαίνεται να εμφανίζουν ομοιόμορφες συμπεριφορές ως προς τις διαρροές τους, με τους πρώτους να

διαμορφώνουν ποσοστό διαρροής της τάξεως του 28,6% και τους δεύτερους ελαφρά υψηλότερο (29,2%). Σε ακόμη υψηλότερα ποσοστά διαρροής κινούνται και οι δύο άλλες κατηγορίες των μη απασχολουμένων (30,2%) και των φοιτητών- σπουδαστών (31,0%).

Με βάση τις μέχρι στιγμής διαπιστώσεις θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το «προφίλ» των ατόμων που διαρρέουν από τις εκπαιδευτικές δράσεις των ΚΕΕ αφορά κυρίως σε γυναίκες (οι οποίες αριθμητικά υπερτερούν στους εκπαιδευόμενους), που εντοπίζονται σε παραγωγικές ηλικίες (30-64 ετών), με σχετικά υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και με μία στενότερη σχέση με τις παραγωγικές δραστηριότητες και την αγορά εργασίας. Στον αντίποδα, στο βαθμό που μπορεί να προσδιορισθεί το «προφίλ» αυτών που διαρρέουν λιγότερο, αφορά σε γυναίκες (οι οποίες και στην περίπτωση αυτή υπερτερούν), απόφοιτες δημοτικού, που είτε εμφανίζουν ως κύρια απασχόληση τα οικιακά είτε καταχωρούνται ως συνταξιούχοι.

Οι διαπιστώσεις αυτές ενισχύονται περαιτέρω μέσα από την εκτίμηση του συντελεστή συγκέντρωσης κατά εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων στις δράσεις των ΚΕΕ (πίνακας Π. 3.7 του παραρτήματος). Έτσι, οι απόφοιτοι δημοτικού παρουσιάζουν το χαμηλότερο συντελεστή συγκέντρωσης (0,77) και καταδεικνύουν τη χαμηλότερη συμμετοχή τους στις διαρροές σε σχέση με τη συμμετοχή τους στο σύνολο των εκπαιδευόμενων, ενισχύοντας ταυτόχρονα τις διαπιστώσεις αναφορικά με μια ορθότερη αξιοποίηση των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Στον αντίποδα, ο υψηλότερος συντελεστής συγκέντρωσης των ατόμων που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (1,30) καταδεικνύει την υψηλότερη συγκέντρωσή τους στις διαρροές αναλογικά με τη συμμετοχή τους στις εκπαιδευτικές δράσεις των ΚΕΕ και παρέχει περαιτέρω ενδείξεις για τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν ως ομάδα του πληθυσμού, αναφορικά με την αξιοποίηση των εκπαιδευτικών ευκαιριών στο πλαίσιο της ΔΒΜ. Απόφοιτοι γυμνασίου, τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και ΙΕΚ, εμφανίζοντας δείκτη συγκέντρωσης ελαφρά υψηλότερο της μονάδας (1,08, 1,07 και 1,05 αντίστοιχα), καταδεικνύουν μια ελαφρά υψηλότερη συγκέντρωση στις διαρροές αναλογικά με τη συμμετοχή τους στις εκπαιδευτικές δράσεις των, ενώ τέλος οι απόφοιτοι του λυκείου και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΤΕΙ και ΑΕΙ),

εμφανίζοντας συντελεστές πολύ κοντά στη μονάδα (1,01, 1,04 και 1,00 αντίστοιχα) καταδεικνύουν μια ισορροπία αναφορικά με τη συμμετοχή τους στις διαρροές.¹⁴

Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση των διαρροών κατά κατηγορία του πληθυσμού (πίνακας 3.7).

Πίνακας 1.7
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ
κατά κατηγορία του πληθυσμού

Κατηγορίες του πληθυσμού	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροής
Γενικός Πληθυσμός	119.745	32.218	26,9
Παλινοστούντες	771	232	30,1
Φυλακισμένοι	3.265	1.251	38,3
Τσιγγάνοι	955	281	29,4
Αλλοδαποί Ε.Ε.	2.021	541	26,8
Μουσουλμανική Μειονότητα	1.831	419	22,9
Μετανάστες	5.760	1.790	31,1
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Η κατηγορία του πληθυσμού φαίνεται να επιδρά με σημαντικότερο τρόπο στη διαμόρφωση των ποσοστών των διαρροών. Το φάσμα των διαφοροποιήσεων είναι ευρύτερο, συγκριτικά με τις άλλες κατηγορίες της ανάλυσης και κυμαίνεται μεταξύ του 22,9%, που εμφανίζουν οι μουσουλμάνοι και του 38,3%, που εμφανίζουν οι φυλακισμένοι. Τρεις κατηγορίες του πληθυσμού (μουσουλμάνοι 22,9%, γενικός πληθυσμός 26,9% και αλλοδαποί υπήκοοι των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 26,8%), εμφανίζουν ποσοστά διαρροής χαμηλότερο από το μέσο ποσοστό, ενώ οι τέσσερις άλλες κατηγορίες υψηλότερα.

¹⁴ Προς αποφυγή παρεξηγήσεων, μια τέτοιου είδους ανάλυση δεν θα πρέπει να οδηγεί σε παρερμηνείες αναφορικά με τα εξαιρετικά υψηλά ποσοστά των διαρροών, που χαρακτηρίζουν τις εκπαιδευτικές δράσεις των ΚΕΕ.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι το ποσοστό της διαρροής του γενικού πληθυσμού, που συνιστά την κυρίαρχη ομάδα εκπαιδευομένων είναι ελαφρά χαμηλότερο (26,9%) από το μέσο ποσοστό της χώρας. Τούτο ασφαλώς με τη σειρά του σημαίνει ότι κάποιες άλλες ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερες διαρροές, γεγονός και αυτό με ιδιαίτερη σημασία. Οι φυλακισμένοι, για παράδειγμα, που συνιστούν μια εντελώς ιδιαίτερη ομάδα στόχο, εμφανίζοντας το υψηλότερο ποσοστό διαρροής (38,3%) καταδεικνύουν, εκτός των άλλων, τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που εμφανίζονται στην προσπάθεια ανάπτυξης ενός πιο σύγχρονου σωφρονιστικού συστήματος.¹⁵

Εξ ίσου σημαντικό αναμφίβολα θα πρέπει να θεωρηθεί και το υψηλό ποσοστό διαρροής (31,1%) που εμφανίζουν οι μετανάστες. Με δεδομένο μάλιστα ότι η πλειονότητά τους συγκεντρώνεται γύρω από προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας (αλλά και άλλων γλωσσών), που θεωρείται ως βασικό εργαλείο για την ένταξη και ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία, αλλά και σε άλλα προγράμματα όπως οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών αλλά και ειδικά προγράμματα, το υψηλό ποσοστό διαρροής τους αναμένεται να επιτείνει περαιτέρω τις σημαντικές δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν γύρω από τις διαδικασίες ένταξης και ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία.

Αυτές οι αρχικές διαπιστώσεις γύρω από τις διαρροές που εμφανίζουν οι διάφορες κατηγορίες του πληθυσμού ενισχύονται περαιτέρω μέσα από την εκτίμηση του συντελεστή συγκέντρωσης των διαρροών τους (πίνακας Π. 9 του παραρτήματος). Έτσι ο συντελεστής συγκέντρωσης του γενικού πληθυσμού, που προσεγγίζει τη μονάδα (0,98), καταδεικνύει μια αναλογική κατανομή των διαρροών σε σχέση με τη

---

15 Η πολύ υψηλή αυτή διαρροή από τα εν λόγω προγράμματα, που καταδεικνύει ότι περισσότερα από ένα στα τρία άτομα δεν ολοκληρώνουν τις σχετικές δράσεις, οδηγεί σε μια σειρά από ειδικές διαπιστώσεις. Καθώς όπως επισημάνθηκε, τα αίτια των διαρροών μπορεί να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σ' αυτές που συνδέονται με το ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον του ατόμου και σ' αυτές που συνδέονται με τον εκπαιδευτικό φορέα και τα χαρακτηριστικά του προγράμματος και με δεδομένο ότι οι παρεμβάσεις στα χαρακτηριστικά των ατόμων (φυλακισμένων) είναι ιδιαίτερα δυσχερείς (αν όχι αδύνατες), η έμφαση πρέπει να δοθεί στα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων. Με ποιους τρόπους τα προγράμματα αυτά λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές περιστάσεις των φυλακισμένων, καλύπτουν τις ειδικές ανάγκες και γίνονται ιδιαίτερα ελκυστικά και αποτελεσματικά.

συμμετοχή του στα εκπαιδευτικά προγράμματα των ΚΕΕ. Ο υψηλός συντελεστής (1,42) που εμφανίζουν οι φυλακισμένοι καταδεικνύει την υψηλότερη συμμετοχή τους στις διαρροές αναλογικά με τη συμμετοχή τους στα προγράμματα και παρέχει περαιτέρω ενδείξεις για τα προβλήματα που εμφανίζονται στην κατηγορία αυτή. Στο αντίποδα ο χαμηλός (0,79) συντελεστής που εμφανίζει η κατηγορία των μουσουλμάνων ενέχει τη δική του σημασία, παρέχοντας ενδείξεις μιας ορθότερης αξιοποίησης των ευκαιριών που παρέχονται μέσα από τα προγράμματα αυτά. Τέλος παλιννοστούντες και αλλοδαποί υπήκοοι χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζουν συντελεστή ίσο με τη μονάδα, ενώ οι τσιγγάνοι και μετανάστες, εμφανίζοντας συντελεστή συγκέντρωσης ελαφρά υψηλότερο της μονάδας (1,1) καταδεικνύουν υψηλότερες συγκεντρώσεις στις διαρροές αναλογικά με τη συμμετοχή τους στα προγράμματα, ενισχύοντας τις διαπιστώσεις αναφορικά με τα προβλήματα που εμφανίζονται στην ομαλή παρακολούθηση και ολοκλήρωση των εκπαιδευτικών δράσεων των ΚΕΕ.

1.4. ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΡΟΩΝ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΕ.

Στην ενότητα αυτή του κεφαλαίου επιχειρείται η διερεύνηση των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ κατά γεωγραφική και διοικητική περιφέρεια. Η διερεύνηση αυτή γίνεται με τη βοήθεια των στοιχείων του πίνακα 3.8, στον οποίο παρουσιάζονται ο αριθμός των εκπαιδευομένων, ο αριθμός των ατόμων που διαρρέουν και το ποσοστό της διαρροής κατά περιφέρεια.

Πίνακας 1.8
Διαρροές εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ κατά περιφέρεια
2006-2008

Περιφέρεια	Εκπαιδευόμενοι	Διαρροές	% Διαρροών
Αν. Μακεδονίας & Θράκης	14.624	3.479	23,8
Κεντρικής Μακεδονίας	20.175	5.823	28,9
Δυτικής Μακεδονίας	8.219	1.503	18,3
Ηπείρου	8.511	1.999	23,5
Θεσσαλίας	10.171	2.961	29,1
Ιονίων Νήσων	5.507	1.491	27,1
Δυτικής Ελλάδας	7.341	2.324	31,7
Στερεάς Ελλάδας	7.109	2.134	30,0
Αττικής	22.557	6.089	27,0
Πελοποννήσου	10.725	3.275	30,5
Βορείου Αιγαίου	5.191	1.041	20,1
Νοτίου Αιγαίου	4.321	1.539	35,6
Κρήτης	9.897	3.074	31,1
Σύνολο	134.348	36.732	27,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Τα ποσοστά των διαρροών κατά γεωγραφική και διοικητική περιφέρεια εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις και κυμαίνονται μεταξύ 18,3%, που εμφανίζει η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στο σχεδόν διπλάσιο ποσοστό (35,6%), που εμφανίζει η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Αυτή η ιδιαίτερα υψηλή επίδοση της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στη διαρροή από τα προγράμματα των ΚΕΕ συνδυάζεται με υψηλές διαρροές εκπαιδευομένων από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα τόσο σε

επίπεδο γυμνασίου όσο και σε επίπεδο λυκείου και τείνει να παγιώσει μια αρνητική κατάσταση για την περιφέρεια.

Με βάση το ποσοστό των διαρροών οι περιφέρειες μπορεί να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες. Σε αυτές που εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά διαρροών, σε αυτές που εμφανίζουν μεσαία ποσοστά και σ' αυτές που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά.¹⁶ Έτσι στην κατηγορία με χαμηλά ποσοστά διαρροής εντάσσονται οι περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (18,3%), του Βορείου Αιγαίου (20,1%), της Ηπείρου (23,5%) και της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Στην κατηγορία με μεσαία ποσοστά διαρροών εντάσσονται οι περιφέρειες της Αττικής (27,0%), των Ιονίων Νήσων (27,1%), της Κεντρικής Μακεδονίας (28,9%) και της Θεσσαλίας (29,1%). Τέλος στην κατηγορία με υψηλά ποσοστά διαρροών ταξινομούνται οι περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας (30,0%), της Πελοποννήσου (30,5%), της Κρήτης (31,1%), της Δυτικής Ελλάδας (31,7%) και του Νοτίου Αιγαίου (35,6%).

Στο βαθμό που η μη ολοκλήρωση προγραμμάτων στο πλαίσιο της ΔΒΜ συνδέεται με την απώλεια εκπαιδευτικών ευκαιριών, τα υψηλά ποσοστά διαρροής, που εμφανίζουν συγκεκριμένες περιφέρειες, καταδεικνύουν την αδυναμία τους να εκμεταλλευτούν τις όποιες εκπαιδευτικές ευκαιρίες παρουσιάζονται. Οι διαπιστώσεις αυτές, ενισχύονται, ως ένα βαθμό και από διαπιστώσεις παρεμφερών μελετών, που αναδεικνύουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιφερειών. Έτσι, Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησος, που συγκαταλέγονται στις περιφέρειες με υψηλά ποσοστά διαρροής, συγκαταλέγονται ταυτοχρόνως και ανάμεσα στις περιφέρειες που εμφανίζουν υψηλούς δείκτες μη ολοκλήρωσης των ανώτερων βαθμίδων της εκπαίδευσης καθώς και υψηλούς δείκτες κοινωνικών ανισοτήτων.¹⁷ Δεν ισχύει όμως το ίδιο την Κρήτη

---

16 Ως κριτήριο ταξινόμησης επιλέγεται η μέση διαρροή (27,3%). Με βάση το κριτήριο αυτό στη μεσαία κατηγορία ταξινομούνται οι περιφέρειες που εμφανίζουν ποσοστά που κινούνται περίξ του μέσου, με απόκλιση -10,0% και +10,0%, δηλαδή όσες περιφέρειες εμφανίζουν ποσοστό μεταξύ του 24,6% και 30,0%. Στη χαμηλή κατηγορία ταξινομούνται οι περιφέρειες με ποσοστά διαρροής κάτω του 24,6% και στη ανώτερη κατηγορία όσες εμφανίζουν ποσοστά άνω του 30,0%.

17 Βλέπε αναλυτικά στο Ντόνης (2006), για μια ταξινόμηση των περιφερειών με βάση δείκτες κοινωνικής ανάπτυξης και ειδικότερα για την ανάπτυξη δεικτών κοινωνικών ανισοτήτων. Ο χρησιμοποιούμενος στην παραπάνω εργασία δείκτης ανισοτήτων προέρχεται από τον υπολογισμό τριών επιμέρους δεικτών, που αφορούν σ' ένα δείκτη φτώχειας, ένα δείκτη ανεργίας και ένα δείκτη συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση.

και το Νότιο Αιγαίο, που εμφανίζουν υψηλούς δείκτες διαρροής από τα προγράμματα των ΚΕΕ, αλλά χαμηλούς δείκτες κοινωνικών ανισοτήτων. Κατά παρόμοιο τρόπο, οι περιφέρειες που εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά διαρροών(Δυτική Μακεδονία, Βόρειο Αιγαίο, Ήπειρος) δεν συγκαταλέγονται υποχρεωτικά ανάμεσα σ' αυτές με υψηλά ποσοστά συμμετοχής σε ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης ή εμφανίζουν γενικότερα χαμηλές περιφερειακές ανισότητες.

Οι διαπιστώσεις αυτές αναδεικνύουν τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που εμφανίζονται στην προσπάθεια ανάδειξης των παραγόντων που συμβάλλουν στην ερμηνεία των διαρροών αυτών. Μία άμεση συσχέτιση των διαρροών με άλλα μεγέθη που αποτυπώνουν μέρος της κοινωνικής πραγματικότητας στις περιφέρειες δεν μπορεί με ευχέρεια να αναδειχθεί.¹⁸

1.5. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΡΟΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΕΕ.

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται μια πιο αναλυτική παρουσίαση και καταγραφή των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ, των διαρροών τους και των ποσοστών της διαρροής κατά περιφέρεια και νομό.¹⁹ Έτσι στη συνέχεια του κεφαλαίου ακολουθούν οι πίνακες που παρουσιάζουν τον αριθμό των τμημάτων, των εκπαιδευομένων, των διαρροών και των ποσοστών διαρροής σε κάθε περιφέρεια και νομό αναλυτικά.

---

18 Τούτο δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι μία τέτοια συσχέτιση στην πραγματικότητα δεν υφίσταται αλλά περισσότερο ότι δεν μπορεί να αναδειχθεί μέσα από τις συγκεκριμένη ανάλυση και τη συγκριτική θεώρηση των υφιστάμενων δεδομένων.

19 Στην πραγματικότητα η καταγραφή αυτή επιχειρείται κατά ΚΕΕ. Και στη μεγάλη τους πλειονότητα οι δράσεις των ΚΕΕ λαμβάνουν χώρα και αναπτύσσονται μέσα στα διοικητικά όρια των νομών. Τούτο όμως δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις καθώς στο πλαίσιο ενός νομού μπορεί να λειτουργούν περισσότερα του ενός ΚΕΕ.

Πίνακας 1.8.1
Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Νομοί	Τμήματα	Ειπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΔΡΑΜΑΣ	214	3.713	717	19,3
ΚΑΒΑΛΑΣ	179	2.941	613	20,8
ΞΑΝΘΗΣ	168	2.489	904	36,3
ΡΟΔΟΠΗΣ	170	2.735	570	20,8
ΕΒΡΟΥ	168	2.746	675	24,6
Σύνολο	899	14.624	3.479	23,8

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στο νομό Ξάνθης παρατηρείται το υψηλότερο ποσοστό διαρροής (36,8) και ακολουθεί ο Νομός Έβρου με ποσοστό διαρροής (24,6). Αντιθέτως, ο νομός Δράμας έχει το μικρότερο ποσοστό διαρροής (19,3). Είναι αξιοσημείωτο ότι ο νομός Δράμας παρουσιάζει και το μεγαλύτερο αριθμό εγγραφών (3.713) σε σύγκριση με τους υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας.

Πίνακας 1.8.2
Κεντρική Μακεδονία

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΠΕΛΛΑΣ	144	2.264	596	26,3
ΠΙΕΡΙΑΣ	163	2.513	928	36,9
ΣΕΡΡΩΝ	176	2.738	400	14,6
ΑΝ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	198	3.183	1.007	32,6
ΗΜΑΘΙΑΣ	153	2.438	717	29,4
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	119	1.782	528	29,6
Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	193	2.974	976	32,8
ΚΙΛΚΙΣ	147	2.283	671	29,4
Σύνολο	1.293	20.175	5.823	28,9

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζει συνολικό ποσοστό διαρροών της τάξεως του 28,9%. Ο Νομός Πιερίας με ποσοστό διαρροών 36,9% είναι ο νομός με το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών στην Περιφέρεια αυτή και ακολουθεί η περιοχή Δυτικής Θεσσαλονίκης με ποσοστό 32,8% καθώς και η περιοχή Ανατολικής Θεσσαλονίκης με ποσοστό της τάξεως του 31,6%. Οι Νομοί Πιερίας και η περιοχή Δυτικής και Ανατολικής Θεσσαλονίκης παρουσιάζουν υπερδιπλάσιο ποσοστό διαρροών από το ποσοστό του Νομού Σερρών που είναι μόλις 14,6%.

Πίνακας 1.8.3
Δυτική Μακεδονία

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	92	1.379	193	14,0
ΚΟΖΑΝΗΣ	167	2.910	579	19,9
ΦΛΩΡΙΝΑΣ	150	2.208	477	21,6
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	110	1.722	254	14,8
Σύνολο	519	8.219	1.503	18,3

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας εγγράφηκαν 8.219 άτομα εκ των οποίων αποχώρησαν από τα προγράμματα εκπαίδευσης των ΚΕΕ οι 1.503. Τα ποσοστά διαρροών σε όλους τους νομούς της Περιφέρειας αυτής κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα με το Νομό Φλώρινας να παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό διαρροών (21,6%) και το Νομό Γρεβενών το μικρότερο ποσοστό (14,0%).

Πίνακας 1.8.4
Ήπειρος

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ	100	1.532	149	9,7
ΑΡΤΑΣ	133	2.056	423	20,6
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	167	2.867	867	30,2
ΠΡΕΒΕΖΑΣ	137	2.056	560	27,2
Σύνολο	537	8.511	1.999	23,5

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Εν συνεχεία, στον πίνακα 3.8.4 παρουσιάζονται τα ποσοστά διαρροών της Περιφέρειας Ηπείρου καθώς και ο αριθμός των τμημάτων, των εγγραφέντων και των διαρροών. Στα 537 τμήματα των ΚΕΕ της Περιφέρειας Ηπείρου, εγγράφηκαν 8.511

άτομα εκ των οποίων οι 1.999 αποχώρησαν. Στον νομό Ιωαννίνων παρατηρείται το υψηλότερο ποσοστό διαρροών της τάξεως του 30,2% ενώ στο νομό Θεσπρωτίας παρατηρείται πολύ χαμηλό ποσοστό διαρροών της τάξεως του 9,7%. Τούτο είναι και το χαμηλότερο ποσοστό διαρροής ανάμεσα στο σύνολο των νομών της χώρας.²⁰

**Πίνακας
1.8.5 Θεσσαλία**

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	148	2.304	856	37,2
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	161	2.592	532	20,5
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	156	2.396	820	34,2
ΛΑΡΙΣΑΣ	181	2.879	753	26,2
Σύνολο	646	10.171	2.961	29,1

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Όπως φαίνεται στον πίνακα 3.8.5 η Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει ποσοστό διαρροής 29,1% με το Νομό Μαγνησίας να παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό διαρροής και ταυτόχρονα ένα από τα υψηλότερα ανάμεσα στο σύνολο των νομών της χώρας (37,2%). Το αμέσως επόμενο υψηλό ποσοστό διαρροών παρατηρείται στο νομό στο Νομό Λάρισας (26,2%), ενώ ο νομός Τρικάλων παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό διαρροών της τάξεως του 20,5%.

---

²⁰ Θα εμφάνιζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διαπίστωση του κατά πόσο το ιδιαίτερα χαμηλό αυτό ποσοστό διαρροής είναι τυχαίο ή συνδέεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της περιοχής..

Πίνακας 1.9.6
Ιόνιοι Νήσοι

Νομοί	Τμήματα	Εμπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	125	1.855	762	41,1
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ & ΙΘΑΚΗΣ	114	1.806	256	14,2
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	24	380	131	34,5
ΛΕΥΚΑΔΑΣ	79	1.466	342	23,3
Σύνολο	342	5.507	1.491	27,1

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στον πίνακα 3.8.6 που ακολουθεί, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων παρουσιάζει συνολικό ποσοστό διαρροών 27,1%. Τα μεγαλύτερα ποσοστά διαρροών παρατηρούνται στο Νομό Κέρκυρας (41,1%) και ακολουθεί ο Νομός Ζακύνθου (34,5%). Αντιθέτως, στη συγκεκριμένη περιφέρεια ο Νομός Κεφαλληνίας και Ιθάκης παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό διαρροών (14,2%).

Πίνακας 1.8.7
Δυτική Ελλάδα

Νομοί	Τμήματα	Εμπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	177	2.543	1.037	40,8
ΗΛΕΙΑΣ	93	1.513	380	25,1
ΑΧΑΪΑΣ	219	3.285	907	27,6
Σύνολο	489	7.341	2.324	31,7

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στον παρακάτω πίνακα (3.8.7) παρατηρούμε ότι στο Νομό Δυτικής Ελλάδας από τα 7.341 άτομα που εγγράφηκαν σε πρόγραμμα των ΚΕΕ τα 2.324 αποχώρησαν πριν την ολοκλήρωση των προγραμμάτων. Σε επίπεδο νομών, ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας

έχει το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών (40,8%) και ακολουθούν οι Νομοί Αχαΐας και Ηλείας με ποσοστά διαρροών 27,6% και 25,1% αντιστοίχως.

Πίνακας 1.8.8
Στερεά Ελλάδα

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	126	1.923	559	29,1
ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	147	2.221	672	30,3
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	22	337	105	31,2
ΕΥΒΟΙΑΣ	114	1.798	537	29,9
ΦΩΚΙΔΑΣ	55	830	261	31,4
Σύνολο	464	7.109	2.134	30,0

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (πίνακας 3.8.8), το συνολικό ποσοστό διαρροών φτάνει το 30,0%. Ο Νομός Φωκίδας με ποσοστό διαρροών 31,4% παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών και ακολουθεί ο Νομός Ευρυτανίας με ποσοστό διαρροών της τάξεως του 31,2%. Στους υπόλοιπους Νομούς της παραπάνω Περιφέρειας παρατηρούνται ποσοστά διαρροών με μικρή διαφορά. Συγκεκριμένα, ο Νομός Φθιώτιδας έχει ποσοστό διαρροής 30,3%, ο Νομός Εύβοιας και Βοιωτίας με ποσοστά διαρροής 29,9% και 29,1% αντιστοίχως.

Πίνακας 1.8.9
Αττική

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΑΘΗΝΑΣ	213	3.833	957	25,0
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	135	2.213	724	32,7
ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	199	2.927	1.154	39,4
ΠΕΙΡΑΙΑ	205	3.666	787	21,5
ΑΙΓΑΛΕΩ ΑΤΤΙΚΗΣ	203	3.795	529	13,9
ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	171	2.904	703	24,2
ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	186	3.219	1.235	38,4
Σύνολο	1.312	22.557	6.089	27,0

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στην Περιφέρεια Αττικής (πίνακας 3.8.9), οι διαρροές των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των ΚΕΕ παρουσιάζονται αναλυτικά ανά περιοχή και γεωγραφική ζώνη. Στο σύνολο της Περιφέρειας Αττικής 22.557 άτομα εγγράφηκαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα των ΚΕΕ εκ των οποίων οι 6.089 δεν ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα (συνολικό ποσοστό διαρροής 27,0%). Στην περιοχή Ηλιούπολης έχουμε το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών (39,4%) και ακολουθεί η περιοχή του Χαλανδρίου με ποσοστό 38,4%. Το χαμηλότερο ποσοστό διαρροών παρατηρείται στο Αιγάλεω Αττικής, όπου το ποσοστό είναι της τάξεως του 13,9%.

Πίνακας 1.8.10
Πελοπόννησος

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	135	2.170	397	18,3
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	135	1.990	680	34,2
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	158	2.582	865	33,5
ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	148	2.209	668	30,2
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	128	1.774	665	37,5
Σύνολο	704	10.725	3.275	30,5

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στον πίνακα (3.8.10) που ακολουθεί, εμφανίζονται τα ποσοστά διαρροών της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Στο Νομό Λακωνίας παρατηρείται το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών (37,5%) και ακολουθούν οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας με ποσοστά 34,2% και 33,5% αντίστοιχα. Αντιθέτως, ο Νομός Αρκαδίας έχει το μικρότερο ποσοστό διαρροών (18,3%).

Πίνακας 1.8.11
Βόρειο Αιγαίο

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΛΕΣΒΟΥ	169	2.781	504	18,1
ΧΙΟΥ	121	2.053	433	21,1
ΣΑΜΟΥ	23	357	104	29,1
Σύνολο	313	5.191	1.041	20,1

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Όπως εμφανίζονται τα ποσοστά διαρροών στο πίνακα 3.8.11 για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, στην Σάμο έχουμε το υψηλότερο ποσοστό (29,1%) ενώ το χαμηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στην Λέσβο (18,1%).

Πίνακας 1.8.12
Νότιο Αιγαίο

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	168	2.622	1.068	40,7
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	107	1.699	471	27,7
Σύνολο	275	4.321	1.539	35,6

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (πίνακας 3.2.12) το ποσοστό διαρροών των Δωδεκανήσων είναι σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των Κυκλάδων (27,7% έναντι 40,7%). Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι η Περιφέρεια με το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών συγκριτικά με τις υπόλοιπες Περιφέρειες ενώ η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου συγκαταλέγεται στις Περιφέρειες που παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά διαρροών.

Πίνακας 1.8.13
Κρήτης

Νομοί	Τμήματα	Εκπ/νοι	Διαρροές	% Διαρροών
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	99	1.493	389	26,1
ΡΕΘΥΜΝΟΥ	124	1.871	535	28,6
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	178	2.843	937	33,0
ΧΑΝΙΩΝ	242	3.690	1.213	32,9
Σύνολο	643	9.897	3.074	31,1

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Στην περιφέρεια Κρήτης (Πίνακας 3.8.13) εγγράφηκαν συνολικά σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των ΚΕΕ 9.897 άτομα από τα οποία τα 3.074 δεν ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα (συνολικό ποσοστό διαρροών 31,1%). Ο νομός Ηρακλείου παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροών (33,0%) σε αντίθεση με το Νομό Λασιθίου ο οποίος παρουσιάζει ποσοστό διαρροών της τάξεως του 26,1%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μία πρώτη προσέγγιση των αιτίων των διαρροών των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσέγγιση των αιτίων της διαρροής των εκπαιδευομένων από τις εκπαιδευτικές δράσεις είναι έργο δυσχερές και πολύπλοκο. Οι διαρροές από την εκπαίδευση, ως ένα σύνθετο και πολυπαραγοντικό κοινωνικό φαινόμενο, συνδέονται με μια ποικιλία καταστάσεων, που αφορούν τόσο αυτούς καθαυτούς τους εκπαιδευόμενους όσο και το ευρύτερο περιβάλλον εντός του οποίου διαβιούν και αναπτύσσουν την εκπαιδευτική τους δραστηριότητα. Συνδέονται με άλλα λόγια με τα ίδια τα χαρακτηριστικά των ατόμων που διαρρέουν όσο όμως και με τον εκπαιδευτικό χώρο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Οι δύο γενικότερες αυτές καταστάσεις, με βάση τη διεθνή (Fossey 1996, Jonasson και Bloendal 2004, κ.α) αλλά και την ελληνική βιβλιογραφία (Λαρίου - Δρεττάκη 1993, ΥΠΕΠΘ, 1996, 2001, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 1997, 2006, κ.α) διαμορφώνουν τις δύο βασικές κατηγορίες αιτίων της διαρροής από την εκπαίδευση.

Οι γενικές αυτές επισημάνσεις αναμφίβολα καλύπτουν και τον χώρο των διαρροών από τα ΚΕΕ. Τα αίτια των διαρροών των εκπαιδευομένων, κατ' αναλογία με τα αίτια της σχολικής διαρροής, μπορεί να διακριθούν σε αυτά που συνδέονται με τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους που διαρρέουν και τα χαρακτηριστικά τους και σ' εκείνα που συνδέονται με τον εκπαιδευτικό φορέα και τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Στη βάση αυτής της διάκρισης των αιτίων των διαρροών επιχειρείται και μία πρώτη προσέγγιση των αιτίων των διαρροών από τα προγράμματα των ΚΕΕ.²¹ Ειδικότερα

---

21 Αξίζει να επισημανθεί ότι, όπως συμβαίνει και με την πλειονότητα των κοινωνικών φαινομένων, ο προσδιορισμός των αιτίων της διαρροής δεν μπορεί παρά να είναι μερικός, υπό την έννοια ότι καλύπτει μόνο ένα μέρος της πραγματικότητας. Στην προκειμένη

στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού επιχειρείται πρώτον, μία προσέγγιση των αιτίων των διαρροών μέσα από την ανάλυση των χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν. Αξιοποιώντας τις διαπιστώσεις και του συμπεράσματα της ανάλυσης, που έλαβε χώρα στο προηγούμενο κεφάλαιο, επιχειρείται μία πρώτη προσέγγιση των αιτίων των διαρροών. Δεύτερον, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα προγράμματα των ΚΕΕ εντάσσονται στον πυρήνα της εκπαίδευσης ενηλίκων, καταβάλλεται προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο τα προγράμματα των ΚΕΕ διαθέτουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, που η εκπαίδευση ενηλίκων θεωρεί απαραίτητα για την επίτευξη των στόχων τους. Με άλλα λόγια, επιχειρείται να διαπιστωθεί, στο βαθμό του δυνατού, εάν η απουσία σημαντικών χαρακτηριστικών της εκπαίδευσης ενηλίκων από τα προγράμματα των ΚΕΕ συνιστά παράγοντα που συνδέεται με τις διαρροές.

Τρίτον, σε μια προσπάθεια της όσο το δυνατό πληρέστερης προσέγγισης του ζητήματος των διαρροών, επιχειρείται η αξιοποίηση των διμηνιαίων εκθέσεων των προϊσταμένων και των υπεύθυνων εκπαίδευσης των ΚΕΕ, ως πηγή πληροφόρησης, προκειμένου να ανιχνευθούν και να φωτισθούν διαφορετικές όψεις της συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων και να ανιχνευθούν τα αίτια των διαρροών. Για την οργάνωση της συγκέντρωσης των στοιχείων που ενδιαφέρουν συντάχθηκε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που σε μεγάλο βαθμό προσδιορίστηκαν από την ανάλυση των εκθέσεων προϊσταμένων και υπευθύνων εκπαίδευσης των Κ.Ε.Ε. Συμπληρώθηκαν 12 ερωτηματολόγια από προϊσταμένους και υπευθύνους εκπαίδευσης, είτε μέσω τηλεφωνικής συνέντευξης είτε με επίσκεψη ερευνητών στην έδρα των ΚΕΕ. Και τέλος, στο πλαίσιο της αξιοποίησης των γνώσεων και της εμπειρίας των στελεχών των ΚΕΕ, αναφορικά με τις διαρροές των εκπαιδευομένων, οργανώθηκε μία συνάντηση εργασίας των ερευνητών της παρούσας μελέτης με ένα αριθμό εξ αυτών. Ο αρχικός σχεδιασμός και η πρόθεσή μας για την συγκεκριμένη συνάντηση εργασίας προέβλεπε την συμμετοχή 5 προϊσταμένων , 5 εκπαιδευτών και 5 στελεχών της κεντρικής υπηρεσίας της ΓΓΔΒΜ, προκειμένου το μίγμα των γνώσεων και εμπειριών των συγκεκριμένων ατόμων να δώσει την προστιθέμενη αξία του στο ερευνητικό

μόλις περίπτωση καθώς ο χρόνος που διατίθεται για την εκπόνηση της μελέτης είναι εξαιρετικά περιορισμένος δεν καθίσταται δυνατό να χρησιμοποιηθούν μέθοδοι και τεχνικές που θα επέτρεπαν μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος.

αποτελεσμα. Τελικά στο συγκεκριμένο αίτημά μας η ΓΓΔΒΜ ενέκρινε την συμμετοχή στην συγκεκριμένη συνάντηση 3 προϊσταμένων των ΚΕΕ που εκπροσωπούσαν τις Νομαρχίες Φωκίδας, Ροδόπης και Αρκαδίας, και 2 στελεχών της κεντρικής υπηρεσίας. Η έγκριση δεν κάλυψε την συμμετοχή των εκπαιδευτών γεγονός που δεν επέτρεψε να αυξηθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων από την συμμετοχή τους. Παρά την μικρή συμμετοχή στελεχών των ΚΕΕ η συνάντηση υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματική, δεδομένης της πολύχρονης εμπειρίας και των ειδικών γνώσεων των συγκεκριμένων ατόμων. Στο πλαίσιο της συνάντησης αυτής ετέθησαν υπόψη όλα τα μέχρι στιγμής ευρήματα της μελέτης και καταβλήθηκε προσπάθεια, μέσω μιας εκτεταμένης και κατάλληλα σχεδιασμένης συζήτησης, να αναδειχθούν και συζητηθούν περαιτέρω τα αίτια των διαρροών. Παρά το γεγονός ότι στις προθέσεις μας ήταν να ανιχνευθούν στοιχεία από εσωτερικές ή εξωτερικές εκθέσεις αξιολόγησης των συγκεκριμένων προγραμμάτων, αυτές δεν έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν είτε γιατί δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία είτε δεν δόθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Οι τέσσερις αυτές επί μέρους προσεγγίσεις του ζητήματος των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα ΚΕΕ, χωρίς ασφαλώς να εξαντλούν πλήρως το ζήτημα της ανάδειξης των αιτίων τους, επιχειρούν να το προσεγγίσουν με ένα όσο το δυνατό πληρέστερο τρόπο.

2.2. ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΤΩΝ ΔΙΑΡΡΟΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΣΤΑ ΚΕΕ.

Η αναλυτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών των ατόμων που διαρρέουν από τις εκπαιδευτικές δράσεις των ΚΕΕ, η οποία επιχειρήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, παρέχει τη δυνατότητα, μέσω των διαπιστώσεων και των συμπερασμάτων της, μιας πρώτης ανάδειξης μερικών από τα αίτια της διαρροής. Μίας διαρροής που εμφανίζει ανησυχητικές διαστάσεις καθώς ποσοστά της τάξεως του 27,3% δεν μπορεί, με οιονδήποτε τρόπο να οδηγούν σε εφησυχασμό.

Εκκινώντας από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που διαρρέουν και ειδικότερα από το φύλο, φαίνεται εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως, να μη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ερμηνεία των διαρροών. Άνδρες και γυναίκες, εμφανίζοντας περίπου ίδια ποσοστά διαρροής (27,8% οι πρώτοι και 27,2% οι δεύτερες) δεν

αναδεικνύουν το φύλο ως σημαντικό ερμηνευτικό παράγοντα των διαρροών. Ωστόσο δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι καθώς αριθμητικά οι γυναίκες υπερτερούν σημαντικά από τους άνδρες (τόσο στο σύνολο των εκπαιδευομένων όσο και στο σύνολο των όσων διαρρέουν) αναδεικνύεται, με έμμεσο τρόπο, μια ιδιαίτερη συμβολή του φύλου.²²

Εξ ίσου δυσχερής θα πρέπει να θεωρηθεί και η ανάδειξη της ηλικίας ως ερμηνευτικού παράγοντα των διαρροών. Και τούτο όχι γιατί δεν εμφανίζονται σημαντικές κατά ηλικιακή κατηγορία διαφοροποιήσεις των ποσοστών των διαρροών αλλά περισσότερο γιατί οι διαφοροποιήσεις αυτές δεν διαμορφώνουν ένα συγκεκριμένο και ξεκάθαρο πρότυπο ή συγκεκριμένους κανόνες, με βάση τους οποίους η ηλικία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως τέτοιος παράγων. Παρόλα αυτά καθώς οι ηλικίες άνω των 45 ετών εμφανίζουν και τα χαμηλότερα ποσοστά διαρροής, με αξιοσημείωτες μάλιστα διαφορές (εάν εξαιρεθεί η ηλικιακή κατηγορία των 20-25 ετών), θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις να ειπωθεί (ή ακόμη ορθότερα να υποτεθεί) ότι τα υψηλά ποσοστά διαρροής συνδέονται με νεότερες ηλικίες, στις οποίες σημαντικές ανακατατάξεις κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα είναι πιο συνήθεις και αναμενόμενες. Τέτοιου είδους ανακατατάξεις δηλαδή οδηγούν τα άτομα στη διακοπή της συμμετοχής τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα, στα οποία έχουν εγγραφεί. Δεν θα πρέπει να είναι άλλωστε τυχαίο ότι τα υψηλότερα ποσοστά διαρροής (39,7%) εμφανίζονται στις ηλικίες 26-29 ετών όπου, όπως ήδη επισημάνθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της μελέτης, για ένα μεγάλο τμήμα των ατόμων αυτών, λαμβάνει χώρα η μετάβαση από το χώρο της εκπαίδευσης στο χώρο της απασχόλησης.²³

Με τη σειρά του το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων που διαρρέουν εμφανίζει σημαντικές δυσχέρειες στην ανάδειξη των αιτίων της διαρροής. Και στην περίπτωση αυτή, παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις των ποσοστών των διαρροών των

---

22 Υπενθυμίζεται ότι από το σύνολο των 36.732 ατόμων που διέρρευαν από τα προγράμματα των ΚΕΕ, στη χρονική περίοδο 2006-2008, οι 26.558 ή ποσοστό 72,3% ήταν γυναίκες και οι 10.174 ή ποσοστό 27,7% άνδρες.

23 Ακόμη και αν υποστηριχθεί (όχι αναγκαστικά λαθεμένα) ότι για ένα τμήμα των ατόμων στις ηλικίες αυτές η μετάβαση έχει ήδη ολοκληρωθεί σε προγενέστερη χρονική φάση, οι συνθήκες αστάθειας εξακολουθούν να υφίστανται (τουλάχιστον για ένα τμήμα των ατόμων αυτών) και κατά τα πρώτα χρόνια του εργασιακού βίου των ατόμων.

ατόμων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο τους, δεν μπορεί να αναδειχθεί μία κυρίαρχη σχέση, που να επιτρέψει τη θεώρηση του εκπαιδευτικού επιπέδου ως σημαντικού ερμηνευτικού παράγοντα των διαρροών. Θα πρέπει ασφαλώς να επισημανθεί ότι το υψηλότερο ποσοστό διαρροής (36,6%) και με σημαντική μάλιστα διαφορά από το εγγύτερο σ' αυτό, εμφανίζεται στα άτομα που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο.²⁴ Φαίνεται λογικό τα άτομα αυτά, παρά το γεγονός ότι συγκαταλέγονται σ' αυτούς που χρειάζονται περισσότερο από κάθε άλλο τη θετική συμβολή και συνδρομή της εκπαίδευσης, να αδυνατούν να ενταχθούν πλήρως στις εκπαιδευτικές διαδικασίες και να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες της εκπαίδευσης που τους παρέχονται. Οι δυσχέρειες ανάδειξης του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων που διαρρέουν ως ερμηνευτικού παράγοντα των διαρροών γίνονται ακόμη εντονότερες καθώς, οι απόφοιτοι δημοτικού, μία άλλη δηλαδή ομάδα του πληθυσμού με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, εμφανίζουν το χαμηλότερο ποσοστό διαρροών (21,1%). Οι ακραίες αυτές τιμές των διαρροών ανάμεσα σε δύο διαδοχικά εμφανιζόμενες (ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο) ομάδες του πληθυσμού με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, δεν επιτρέπουν τη συναγωγή βάσιμων διαπιστώσεων και συμπερασμάτων αναφορικά με αίτια των διαρροών. Τούτο ασφαλώς ενισχύεται περαιτέρω και από τις σχετικά περιορισμένες διαφοροποιήσεις των ποσοστών των διαρροών ανάμεσα στις άλλες κατηγορίες του πληθυσμού.

Συμπερασματικά δηλαδή θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα άτομα που διαρρέουν από τα προγράμματα των ΚΕΕ δεν διαφοροποιούνται ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο ή διατυπωμένο διαφορετικά τα άτομα που εγκαταλείπουν τα προγράμματα των ΚΕΕ συμπεριφέροντε με παρόμοιο περίπου τρόπο ανεξαρτήτως του εκπαιδευτικού τους επιπέδου.

Η κατάσταση απασχόλησης των ατόμων που διαρρέουν από τα προγράμματα των ΚΕΕ φαίνεται, εν μέρει τουλάχιστον, να ερμηνεύει τμήμα των σχετικών εξελίξεων. Τα χαμηλότερα ποσοστά διαρροής εμφανίζουν οι συνταξιούχοι και τα άτομα που

---

24 Και στην περίπτωση αυτή δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι τα άτομα που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο καλύπτουν μόλις το 1,0% του συνόλου των εκπαιδευμένων στα ΚΕΕ και το 1,3% του συνόλου των ατόμων που έχουν διαρρεύσει από τα σχετικά προγράμματα.

δηλώνουν τα οικιακά ως κύρια απασχόλησή τους. Στον αντίποδα υψηλότερα ποσοστά διαρροής εμφανίζουν τόσο οι απασχολούμενοι όσο και οι άνεργοι, αλλά και γενικότερα τα άτομα που συνάπτουν στενότερη σχέση με την απασχόληση και την αγορά εργασίας (συγκριτικά τουλάχιστον με τους συνταξιούχους και τους απασχολούμενους με τα οικιακά). Μία σειρά από υποθέσεις ενδέχεται να συμβάλλουν στην ερμηνεία των εξελίξεων αυτών. Πρώτον, συνταξιούχοι και άτομα που ασχολούνται με τα οικιακά αναμένεται να είναι άτομα μεγάλων ηλικιών και η εν γένει κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση να είναι περισσότερο σταθερή (ή άλλως λιγότερο ευμετάβλητη). Δεύτερον, τα κίνητρα συμμετοχής τους στα προγράμματα ενδέχεται να είναι πιο ξεκάθαρα και αποσαφηνισμένα. Στον αντίποδα, απασχολούμενοι, άνεργοι και φοιτητές, που συνθέτουν τη μεγάλη πλειονότητα των ατόμων με υψηλά ποσοστά διαρροών, αναμένεται, κατά μέσο όρο, να είναι νεότερα ηλικιακά άτομα και, όπως ήδη επισημάνθηκε, περισσότερο εκτεθειμένα σε μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Τούτο με τη σειρά του, τους καθιστά περισσότερο ευάλωτους αναφορικά με τη συμπεριφορά τους έναντι των προγραμμάτων αυτών.²⁵

Διαφορετικού είδους διαπιστώσεις προκύπτουν μέσα από την προσπάθεια ανάλυσης και ερμηνείας των διαρροών με βάση την ομάδα του πληθυσμού στην οποία ανήκουν οι εκπαιδευόμενοι. Η κατηγορία του γενικού πληθυσμού, καλύπτοντας το ενενήντα περίπου τοις εκατό (89,1%) του συνόλου των εκπαιδευομένων και εμφανίζοντας ποσοστό διαρροής (26,9%), ελαφρά χαμηλότερου του συνόλου των εκπαιδευομένων (27,3%), δεν μπορεί να αναδειχθεί ως βασικός ερμηνευτικός παράγων. Ειδικές όμως κατηγορίες του πληθυσμού, όπως οι φυλακισμένοι ή οι μουσουλμάνοι, εμφανίζοντας ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά διαρροής οι πρώτοι και ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά οι δεύτεροι, επιτρέπουν, ως ένα βαθμό τη διαμόρφωση πιο ρεαλιστικών ερμηνευτικών υποθέσεων. Είναι πολύ πιθανό, οι γενικότερες συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι φυλακισμένοι να μην επιτρέπουν ούτε τη διαμόρφωση ξεκάθαρων κινήτρων συμμετοχής των φυλακισμένων σε εκπαιδευτικά προγράμματα ούτε και τις δυνατότητες σύναψης ενός «εκπαιδευτικού συμβολαίου». Αποτέλεσμα και των δύο

---

²⁵ Για παράδειγμα, ένας άνεργος που παρακολουθεί ένα πρόγραμμα εκμάθησης ηλεκτρονικών υπολογιστών ενδέχεται να το σταματήσει μόλις εξασφαλίσει μια θέση εργασίας, η οποία ενδεχομένως δεν συνδέεται (και δεν απαιτεί) με τη χρήση των υπολογιστών.

είναι ασφαλώς τα υψηλά ποσοστά διαρροής. Το αντίθετο θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς για τους μουσουλμάνους. Συνδυάζοντας το είδος των προγραμμάτων, τα οποία απευθύνονται προς τους μουσουλμάνους, με ενδεχομένως πιο σταθερά κίνητρα για τη συμμετοχή τους, διαμορφώνουν ένα πιο ξεκάθαρο ερμηνευτικό πλαίσιο των διαρροών τους.

Τέλος στην ενότητα αυτή θα μπορούσαν να ενταχθούν οι διαπιστώσεις και τα ερμηνευτικά σενάρια των διαρροών των εκπαιδευομένων, που συνδέονται με την περιφερειακή τους κατανομή όσο όμως και με την περιφερειακή κατανομή των διαρροών.²⁶ Παρά το γεγονός ότι οι διαφοροποιήσεις των ποσοστών της διαρροής κατά περιφέρεια είναι εξαιρετικά έντονες, με το Νότιο Αιγαίο να εμφανίζει περίπου διπλάσιο ποσοστό (35,6%) σε σχέση με τη Δυτική Μακεδονία (18,3%) και το μεγαλύτερο αριθμό των περιφερειών να εμφανίζουν ποσοστά υψηλότερα του μέσου ποσοστού της χώρας, η ερμηνεία τους δεν είναι ευχερής. Η ανάδειξη παραγόντων που θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν αυτές τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις απαιτεί διαφορετική προσέγγιση και δεν εμπίπτει στους στόχους της παρούσας εργασίας.²⁷

Με δεδομένες τις δυσχέρειες που αναφέρθηκαν παραπάνω και σε μια προσπάθεια να φωτισθούν περισσότερες όψεις της διαρροής, που θα διαμόρφωναν ένα πιο αποτελεσματικό ερμηνευτικό πλαίσιο, επιχειρήθηκε μια σύγκριση της διαρροής των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ, με τη διαρροή που εμφανίζουν οι μαθητές από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι, με τη βοήθεια των στοιχείων του πίνακα 4.1 του παραρτήματος,²⁸ επιχειρήθηκε η εκτίμηση ενός συντελεστή

---

26 Ασφαλώς η περιφερειακή ανάλυση των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ δεν συνδέεται άμεσα με τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων. Ως χαρακτηριστικό των εκπαιδευομένων θα μπορούσε να ιδωθεί κάτω από την οπτική του τόπου επιλογής (στο βαθμό που τα άτομα μπορούν να επιλέξουν) της κατοικίας.

27 Προς τούτο συγκλίνουν και οι διαπιστώσεις που σε ένα πρώτο επίπεδο επιχειρούν να συνδέσουν τα ποσοστά των διαρροών με άλλα χαρακτηριστικά των περιφερειών. Οι αρχικές αυτές προσεγγίσεις, που επιχειρούνται μέσω μιας απλής συγκριτικής θεώρησης, δεν αναδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες και δεν διαμορφώνουν τη βάση για τη διαμόρφωση ερμηνευτικών υποθέσεων.

28 Στον πίνακα αυτό παρουσιάζονται τα ποσοστά διαρροής από το Λύκειο, όπως υπολογίσθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2006) και τα ποσοστά διαρροής από τα ΚΕΕ κατά γεωγραφική περιφέρεια. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί η σχετικότητα του χειρισμού καθώς η ανάλυση αυτή μόνο μερικές ενδείξεις μπορεί να

συσχέτισης,²⁹ η τιμή του οποίου ανήλθε σε 0,700509, υποδηλώνοντας την ύπαρξη μιας σχετικά ισχυρής συσχέτισης ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες ποσοστών. Αυτό που με άλλα λόγια μπορεί, με σημαντικές ωστόσο επιφυλάξεις λόγω του μικρού αριθμού των παρατηρήσεων, να αναφερθεί είναι ότι οι περιφέρειες που εμφανίζουν υψηλές διαρροές από τα ΚΕΕ αναμένεται να εμφανίζουν και (σχετικά) υψηλές διαρροές μαθητών από το Λύκειο και αντίστροφα. Με δεδομένο μάλιστα ότι οι διαρροές από το Λύκειο προηγούνται των αντίστοιχων από τα ΚΕΕ και στο βαθμό που η συσχέτιση αυτή υπάρχει και στην πραγματικότητα, οι περιφέρειες που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά διαρροής από το Λύκειο θα εμφανίζουν και υψηλά ποσοστά διαρροής από τα προγράμματα των ΚΕΕ και ενδεχομένως και από προγράμματα γενικότερα της ΔΒΜ. Φαίνεται δηλαδή ένα πρότυπο συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων σε σχέση με διάφορες μορφές της εκπαίδευσης να αποκτά γενικότερα χαρακτηριστικά και περιφέρειες να αναδεικνύουν μια παθολογία αναφορικά με τις διαρροές.

2.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΡΡΟΕΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΕ.

Μια διαφορετική προσπάθεια ανάδειξης των πιθανών αιτίων των διαρροών των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα των ΚΕΕ επιχειρείται μέσα από τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών του φορέα σχεδιασμού και υλοποίησης των προγραμμάτων αλλά και των προγραμμάτων αυτών καθ' αυτών. Ενώ με άλλα λόγια τα αίτια των διαρροών μέχρι στιγμής αναζητήθηκαν στα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων (στην πλευρά της ζήτησης), στην παρούσα ενότητα τα αίτια αναζητούνται στα χαρακτηριστικά του φορέα και των προγραμμάτων που αυτός προσφέρει (πλευρά της προσφοράς). Το γενικότερο πλαίσιο της αναζήτησης αυτής δεν μπορεί παρά να είναι το ευρύτερο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Η διαπίστωση αυτή ενέχει ιδιαίτερης σημασίας. Η αναγνώριση του γεγονότος ότι ένας φορέας εμπίπτει στον ευρύτερο

---

29 Ο συντελεστής συσχέτισης συνιστά ένα βασικό στατιστικό μέτρο συνάφειας, οι τιμές του οποίου κυμαίνονται μεταξύ -1 και +1.

Οι θετικές τιμές υποδηλώνουν θετική σχέση ανάμεσα στα δύο μεγέθη και οι αρνητικές αρνητική. Το μηδέν υποδηλώνει απουσία συσχέτισης ενώ οι τιμές που προσεγγίζουν τη μονάδα (θετικά ή αρνητικά) υποδηλώνουν ισχυρή (θετικά ή αρνητικά αντίστοιχα) σχέση. Συνήθως τιμές μεταξύ του 0,0 και 0,30 θεωρούνται αδύναμες, τιμές μεταξύ του 0,31 και 0,60 μεσαίες και τιμές άνω του 0,60 ως ισχυρές.

χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων σημαίνει αυτομάτως ότι ο φορέας υιοθετεί και εφαρμόζει τις αρχές, τις μεθόδους και τις τεχνικές που χαρακτηρίζουν το χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι προκειμένου ένας φορέας να θεωρείται ότι εντάσσεται στο χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων θα πρέπει οι δράσεις του σε όλα τα πεδία να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων. Οι διάφορες φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας, από την ανίχνευση αναγκών, στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των προγραμμάτων μέχρι την αξιολόγηση, να διέπονται από τις αρχές και τις εκπαιδευτικές αξίες της εκπαίδευσης ενηλίκων.³⁰

Επιχειρώντας μια σύνδεση των παραπάνω με τα ζητήματα της διαρροής, θα πρέπει παράλληλα να επισημανθεί ότι η μη υιοθέτηση και εφαρμογή των αρχών, των μεθόδων και των τεχνικών αυτών, για τους θιασώτες της εκπαίδευσης ενηλίκων, συνιστούν και τα βασικά αίτια της περιορισμένης αποτελεσματικότητας των σχετικών παρεμβάσεων και κατά συνέπεια και των υψηλών ποσοστών διαρροής. Με βάση τις γενικές αυτές διαπιστώσεις επιχειρείται μια διαφορετική ενασχόληση με τα αίτια των διαρροών από τα ΚΕΕ, μέσα από την προσπάθεια ανάδειξης του κατά πόσο, η ΓΓΔΒΜ και το ΙΔΕΚΕ, ως φορείς σχεδιασμού και υλοποίησης των προγραμμάτων των ΚΕΕ, υιοθετούν και εφαρμόζουν στην πράξη τις αρχές και τις τεχνικές της εκπαίδευσης ενηλίκων.³¹

Εκκινώντας από ένα πρωταρχικό στάδιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αυτό που συνδέεται με την ανίχνευση και των προσδιορισμό των εκπαιδευτικών αναγκών, μπορεί με ευχέρεια να υποστηριχθεί ότι, η ΓΓΔΒΜ και το ΙΔΕΚΕ (όπως και πολλοί εκπαιδευτικοί φορείς στη χώρα) δεν διαθέτουν ένα αξιόπιστο σύστημα (ή μηχανισμό) ανίχνευσης και προσδιορισμού των εκπαιδευτικών αναγκών.³² Στη μεγάλη τους

---

30 Για μία εκτενέστερη θεώρηση των ζητημάτων αυτών ο ενδιαφερόμενος μπορεί μεταξύ άλλων να ανατρέξει στους Rogers (1999) και Jarvis (2004) αλλά και στα εγχειρίδια του Ανοικτού Πανεπιστημίου των Καραλή (2005α), (2005β) και Κουτούζη και Πρόκου (2005).

31 Ένα τέτοιο εγχείρημα, εκ της φύσεώς του και του τρόπου με τον οποίο επιχειρείται, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εμπειρία του γράφοντος και διαθέτει μεγάλο βαθμό ελευθερίας. Οι διαπιστώσεις αυτού του είδους της ανάλυσης, όσο κοντά και αν ευρίσκονται στην πραγματικότητα μόνο ως βάση για περαιτέρω ανάλυση μπορεί να εκληφθούν.

32 Η απουσία αυτή έχει επισημανθεί προ πολλού από την ελληνική πολιτεία στο πλαίσιο του Ν. 3369/2003, που αφορά στην ίδρυση του ΕΣΣΕΕΚΑ. Με βάση τις διατάξεις του νόμου αυτού ένα από τα υποσυστήματα που προβλέπονται αφορά στην ανίχνευση

πλειονότητα, τα προγράμματα που παρέχονται από τα ΚΕΕ έχουν σχεδιασθεί, όχι σε συνάφεια με συγκεκριμένες και προσδιορισμένες με κάποιο τρόπο εκπαιδευτικές ανάγκες, αλλά με ένα μηχανιστικό και αμιγώς διοικητικό τρόπο. Εύλογα λοιπόν μπορεί κανείς να υποθέσει ότι καθώς τα προγράμματα δεν συνδέονται με σαφώς προσδιορισμένες εκπαιδευτικές ανάγκες, αδυνατούν να καλύψουν τις απαιτήσεις των εκπαιδευομένων και εμφανίζουν υψηλά ποσοστά διαρροής.

Ένα δεύτερο στάδιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας συνδέεται με το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Παράγοντες που συνδέονται με τις διαδικασίες δόμησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, της οργάνωσης των προγραμμάτων και των επί μέρους θεματικών ενοτήτων δεν αποτελούν αντικείμενο συστηματικής επιστημονικής θεώρησης και αντιμετώπισης. Σχεδιάζονται και αντιμετωπίζονται από την κεντρική διοίκηση με ένα μηχανιστικό και διοικητικό τρόπο. Ταυτοχρόνως από τον σχεδιασμό των προγραμμάτων απουσιάζει πλήρως η συμμετοχή των ενδιαφερομένων.³³ Η απουσία της συμμετοχής των ενδιαφερομένων κατά τη φάση του σχεδιασμού των προγραμμάτων κατατείνει στην αδυναμία των προγραμμάτων αυτών να εκφράσουν είτε τοπικές και γεωγραφικές ιδιαιτερότητες είτε κλαδικές και επαγγελματικές. Το αποτέλεσμα, και στην περίπτωση αυτή, αναμένεται να συνδέεται με τη χαμηλή αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων και με υψηλά ποσοστά διαρροής.

Κατά το στάδιο της υλοποίησης των προγραμμάτων, πέραν των ειδικών συνθηκών που πρέπει να διασφαλίζουν ένα ικανοποιητικό περιβάλλον ανάπτυξης των δραστηριοτήτων της εκπαίδευσης ενηλίκων (χώρος, εποπτικά μέσα, εργαστηριακός εξοπλισμός, κ.λ.π), ιδιαίτερης σημασίας ζήτημα αποτελεί η εκπαίδευση των εκπαιδευτών.³⁴ Καθοριστικός παράγοντας της εκπαιδευτικής διαδικασίας, στο

και στον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών αναγκών και των αναγκών επαγγελματικής κατάρτισης. Ωστόσο ο σχεδιασμός και η συγκρότηση ενός τέτοιου συστήματος δεν έχει προχωρήσει.

33 Με όρους προγραμμάτων, οι ομάδες στόχοι των προγραμμάτων αυτών ουδόλως συμμετέχουν στο σχεδιασμό τους και στον προσδιορισμό των επί μέρους στόχων και επιδιώξεων των προγραμμάτων.

34 Γύρω από το ζήτημα αυτό, υπάρχει τα τελευταία χρόνια μια εκτεταμένη συζήτηση και δραστηριότητα, που εκτός των άλλων, έχει οδηγήσει σε θεωρητικό επίπεδο σε μια εκτεταμένη βιβλιογραφία και σε εμπειρικό στην ανάπτυξη ενός αριθμού μητρώων των

πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων, είναι ο ίδιος ο εκπαιδευτής. Ωστόσο στην περίπτωση των εκπαιδευτών των ΚΕΕ, παρά το γεγονός ότι το εκτεταμένο φάσμα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αναμένεται να διαμορφώνει υψηλές απαιτήσεις για κατάλληλα εκπαιδευμένους εκπαιδευτές, η εκπαίδευση των τελευταίων δεν τυγχάνει της απαιτούμενης προσοχής. Τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά, τα προγράμματα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών της ΓΓΔΒΜ και του ΙΔΕΚΕ αλλά και των ΚΕΕ ειδικότερα δεν φαίνεται να καλύπτουν τις απαιτούμενες ανάγκες. Και καθώς σε πολλές περιπτώσεις στην εκπαίδευση ενηλίκων, ο εκπαιδευτής μπορεί να θεωρηθεί και ως το φράγμα κατά της διαρροής των εκπαιδευομένων, στην συγκεκριμένη περίπτωση οι εκπαιδευτές των ΚΕΕ (ή τουλάχιστον ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών) δεν είναι κατάλληλα εφοδιασμένοι ώστε να διαδραματίσουν ένα τέτοιο ρόλο.

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις, που αναφέρονται στα ειδικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων αναφορικά με την εκπαίδευση ενηλίκων, επιχειρείται μια ερμηνεία των διαρροών κατά εκπαιδευτική κατηγορία (πίνακας 3.1). Τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά διαρροών που εμφανίζονται στα ειδικά προγράμματα (33,7%) και στα προγράμματα εκμάθησης των ευρωπαϊκών γλωσσών (31,0%), πέραν των άλλων, αναμένεται να συνδέονται τόσο με τις δυσχέρειες και την αδυναμία του φορέα οργάνωσης των προγραμμάτων αυτών να ανιχνεύσει και να προσεγγίσει τις ειδικές ανάγκες των κατηγοριών αυτών. Φαίνεται να συνδέονται περισσότερο με την αδυναμία του φορέα να προσαρμόσει, με κατάλληλο τρόπο, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις επί μέρους εκπαιδευτικές ενότητες στις ανάγκες των ατόμων αυτών και να εκπαιδεύσει κατάλληλα τους εκπαιδευτές τους. Στον αντίποδα, τα προγράμματα του ενεργού πολίτη, του περιβάλλοντος πολιτισμού και τουρισμού, καθώς και του πολιτισμού των τεχνών και διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου, εμφανίζοντας τα χαμηλότερα ποσοστά διαρροών (23,3%, 24,4% και 24,5% αντίστοιχα), πέραν του ότι, όπως ήδη επισημάνθηκε, παρακολουθούνται στην πλειονότητά τους από συγκεκριμένες κατηγορίες του πληθυσμού, προσομοιάζουν περισσότερο με επιμόρφωση παρά με αμιγή εκπαίδευση. Κατά συνέπεια, θα

εκπαιδευτών. Παρά το γεγονός ότι τα μητρώα αυτά κατατείνουν σε προσπάθειες ρύθμισης του χώρου των εκπαιδευτών, η πληθώρα τους διαμορφώνει συνθήκες κατασπατάλησης των πόρων και δημιουργίας διαφορετικής φύσεως προβλημάτων.

μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι εμφανίζουν μια πιο χαλαρή σχέση τόσο με τις διαδικασίες προσδιορισμού των εκπαιδευτικών αναγκών όσο και με τις λοιπές διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης των εκπαιδευτικών δράσεων.³⁵

Στα προγράμματα της ελληνικής γλώσσας και της οικονομίας, διοίκησης και επιχειρήσεων, η εμφάνιση ποσοστών διαρροής της τάξεως του 25,6% και 25,9% αντίστοιχα, λόγω ακριβώς της φύσεως και της άμεσης χρηστικότητάς τους στα πεδία της αγοράς εργασίας και της κοινωνίας γενικότερα, αναμένεται να συνδέεται περισσότερο με την απουσία του προσδιορισμού των αναγκών και του κατάλληλου σχεδιασμού των προγραμμάτων και των επί μέρους εκπαιδευτικών ενοτήτων. Θεωρώντας ότι τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευομένων σ' αυτές τις κατηγορίες προγραμμάτων εμφανίζουν μια μεγαλύτερη αμεσότητα με τις ανάγκες των ατόμων, η διαρροή τους από αυτά σηματοδοτεί, σε μεγαλύτερο βαθμό, την απουσία των παραγόντων εκείνων που τα καθιστούν αποτελεσματικά. Σηματοδοτεί, με άλλα λόγια, περισσότερο την απουσία προσδιορισμού των αναγκών των εκπαιδευομένων, τον κατάλληλο σχεδιασμό των προγραμμάτων και την καταλληλότητα του ανθρώπινου και εκπαιδευτικού δυναμικού τους.

2.4. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΡΡΟΕΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΕΕ

Στην ενότητα αυτή του κεφαλαίου καταβάλλεται προσπάθεια να προσεγγισθούν τα αίτια των διαρροών των εκπαιδευομένων στα ΚΕΕ, μέσα από την αξιοποίηση ενός μέρους του πραγματολογικού υλικού των προγραμμάτων αυτών. Το υλικό αυτό αφορά στις εκθέσεις των προϊσταμένων και των υπευθύνων εκπαίδευσης των ΚΕΕ.³⁶

---

35 Προς αποφυγή παρεξηγήσεων δεν επιχειρείται εδώ να υποστηριχθεί ότι τα προγράμματα αυτά δεν χρήζουν συστηματών ανίχνευσης των αναγκών, σχεδιασμού και εφαρμογής των προγραμμάτων σύμφωνα με τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων, αλλά περισσότερο ότι η σχέση τους με αυτές, λόγω ακριβώς της ειδικής φύσης των προγραμμάτων και των διαφορετικών κινήτρων συμμετοχής των ατόμων σ' αυτά, εμφανίζουν μια πιο χαλαρή σύνδεση ανάμεσα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων και στις διαρροές των εκπαιδευομένων από αυτά.

36 Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους, οι υπεύθυνοι των ΚΕΕ, συντάσσουν σε τακτά χρονικά διαστήματα εκθέσεις προόδου των δράσεών τους. Οι εκθέσεις αυτές έχουν σαν στόχο τη συστηματική ενημέρωση των υπευθύνων του έργου αλλά, καθώς τα προγράμματα των ΚΕΕ χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, συνιστούν ταυτόχρονα και απαίτηση του φορέα

Από ένα μεγάλο αριθμό εκθέσεων επελέγη ένα δείγμα 25 εκθέσεων προερχομένων από ΚΕΕ, που επελέγησαν μέσα από μια συγκεκριμένη διαδικασία. Ως κριτήριο επιλογής θεωρήθηκε η ύπαρξη υψηλότερων και χαμηλότερων ποσοστών διαρροής από το μέσο όρο της διαρροής της γεωγραφικής περιφέρειας στην οποία ανήκουν. Με βάση το κριτήριο αυτό επελέγησαν δέκα (10) Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων με διαρροή εκπαιδευομένων μεγαλύτερη από το μέσο ποσοστό διαρροής της περιφέρειας και τρία (3) Κέντρα με ποσοστό διαρροής χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό. Ο στόχος αυτής της διαδικασίας είναι, να ανιχνευθούν, όσο αυτό είναι δυνατό, οι συνθήκες, τάσεις ή καλές πρακτικές, που διαφοροποιούν τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων με χαμηλές διαρροές από αυτά με τις υψηλές διαρροές εκπαιδευομένων

Με βάση την παραπάνω διαδικασία προέκυψε ο πίνακας 4.1, στον οποίο εμφανίζονται τα συγκεκριμένα ΚΕΕ, από τα οποία αντλήθηκαν οι εκθέσεις των υπευθύνων. Στον πίνακα καταγράφονται ταυτοχρόνως το ποσοστό της διαρροής του κάθε ΚΕΕ καθώς και το ποσοστό διαρροής της αντίστοιχης γεωγραφικής περιφέρειας στην οποία εντάσσονται.

Πίνακας 2.1
Ποσοστά διαρροής εκπαιδευομένων κατά ΚΕΕ
και περιφέρεια στην οποία ανήκουν

α/α	Κ.Ε.Ε.	% Διαρροής Κ.Ε.Ε.	% Διαρροής Περιφέρειας
1	Χαλανδρίου	34.5	24.8
2	Μαγνησίας	34.4	26.8
3	Δωδεκανήσου	34.2	30.4
4	Αιτωλοακαρνανίας	33.5	27.8

χρηματοδότησης του έργου. Καταβλήθηκε προσπάθεια να συγκεντρωθούν όσο το δυνατό περισσότερες εκθέσεις, αλλά για λόγους που δεν άπτονται των ευθυνών της ομάδας μελέτης, τούτο δεν κατέστη δυνατό.

5	Λακωνίας	31.9	27.1
6	Πιερίας	31.5	25.9
7	Ευρυτανίας	29.3	27.0
8	Ηρακλείου	28.8	26.6
9	Ιωαννίνων	27.7	21.8
10	Φλώρινας	19.5	17.0
11	Ροδόπης	19.6	22.6
12	Δράμας	18.4	22.6
13	Σερρών	13.4	25.9

Πηγή: ΓΓΔΒΜ, επεξεργασία ομάδα μελέτης

Από τα παραπάνω Κ.Ε.Ε. μας διατέθηκαν οι γραπτές εκθέσεις του διμήνου Μαΐου – Ιουνίου των Προϊσταμένων και των Υπευθύνων Εκπαίδευσης των Κέντρων. Το συγκεκριμένο δίμηνο αναφέρεται σε μια περίοδο κατά την οποία έχουν ολοκληρωθεί τα προγράμματα της εκπαιδευτικής χρονιάς και τα Κ.Ε.Ε. πραγματοποιούν ένα απολογισμό του έργου τους, στον οποίο, είναι αναμενόμενο, να υπάρχουν συμπεράσματα για την λειτουργία της εκπαιδευτικής χρονιάς. Επίσης αναμενόμενο θα είναι να υπάρχουν αξιολογικές αναφορές σχετικά με τα αίτια της διαρροής εκπαιδευομένων και πιθανές προτάσεις. Τα παραπάνω στοιχεία είναι δεδομένο ότι μπορούν να αποτελέσουν εισροές για τη διαμόρφωση, τροποποίηση ή/και συμπλήρωση πολιτικών αποφάσεων που αφορούν εφαρμοσμένες στρατηγικές σε τοπικό επίπεδο, τα είδη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς και στο περιεχόμενό τους.

Στην πλειονότητά τους τα στελέχη των Κ.Ε.Ε. καθώς και οι εκπαιδευτές στις συντονιστικές εκπαιδευτικές τους συναντήσεις, διατυπώνουν τον προβληματισμό τους για τα υψηλά ποσοστά διαρροής των εκπαιδευομένων. Είναι ένα θέμα που τους απασχολεί και βρίσκεται στο επίκεντρο των συζητήσεών τους με αποτέλεσμα να εμφανίζεται και στις εκθέσεις των στελεχών που έχουν την ευθύνη της διοίκησης και εκπαιδευτικής παρακολούθησης και καθοδήγησης των Κέντρων

Από τις εκθέσεις διαπιστώνεται ότι, κυρίως οι Υπεύθυνοι Εκπαίδευσης των Κ.Ε.Ε., παρακολουθούν τα απουσιολόγια των τμημάτων μάθησης και στις περιπτώσεις εκπαιδευομένων που απουσιάζουν επικοινωνούν μαζί τους και διερευνούν τους λόγους της απουσίας τους. Παράλληλα, όπως αναφέρουν, τους προτρέπουν να παρακολουθήσουν και να υποστηρίξουν το πρόγραμμα, το οποίο αυτοί οι ίδιοι δήλωσαν ότι επιθυμούν να παρακολουθήσουν. Η παραπάνω διαδικασία παρέχει την ευχέρεια στους Υπευθύνους Εκπαίδευσης, με πρωτογενή στοιχεία από τις απαντήσεις των εκπαιδευομένων, να καταγράψουν τους λόγους απουσίας τους και να ανιχνεύσουν τα αίτια της διαρροής.

Μερικά από τα πιο σημαντικά προβλήματα που ανιχνεύθηκαν από τις εκθέσεις και τα οποία μπορούν να προκαλέσουν ή να δημιουργήσουν λόγους διακοπής του προγράμματος μάθησης και αιτίες διαρροής των εκπαιδευομένων είναι τα παρακάτω:

1. Ανεπαρκείς ή ακατάλληλοι χώροι διδασκαλίας με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η δημιουργία και η λειτουργία τμημάτων. Η εξυπηρέτηση σε σχολικές μονάδες και σχολικά εργαστήρια δεν μπορούν να εξασφαλίσουν συνθήκες εκπαιδευτικού περιβάλλοντος για εκπαίδευση ενηλίκων. Τα σχολικά εργαστήρια δεν μπορούν να ικανοποιήσουν και να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των προγραμμάτων μάθησης (π.χ. τα εργαστήρια πληροφορικής). Η ανυπαρξία χώρων αποκλειστικής χρήσης με αναγνωρισιμότητα ως Κέντρα δια βίου μάθησης, δημιουργεί την αίσθηση του προσωρινού ή του πρόχειρου, γεγονός που αποθαρρύνει τους ενήλικους εκπαιδευόμενους αν προσθετικά συντρέχουν και άλλοι λόγοι. Ειδικότερα για εκπαιδευόμενους που έχουν διαρρεύσει από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, τους επαναφέρει σ' ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον και τους προκαλεί συναισθήματα όμοια με αυτά που ήταν η αιτία να εγκαταλείψουν το σχολείο.
2. Η έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού και εποπτικών μέσων, σε αρκετές περιπτώσεις, γίνεται αιτία αδυναμίας εκτέλεσης του εκπαιδευτικού έργου σύμφωνα με τις προβλεπόμενες οδηγίες. Φαίνεται ότι αποτελεί συνηθισμένη πρακτική να καλύπτονται αυτές οι ελλείψεις με ατομικές πρωτοβουλίες των υπευθύνων των Κ.Ε.Ε. και των εκπαιδευτών. Τα εκπαιδευτικά και εποπτικά μέσα για την εκπαίδευση ενηλίκων αποτελούν βασικά υποστηρικτικά εργαλεία, η έλλειψη των οποίων αναγκάζει τους εκπαιδευτές να οδηγηθούν σε εκπαιδευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και για σχολικές ηλικίες,

- γεγονός που κουράζει και περιθωριοποιεί τους ενήλικες από την διαδικασία μάθησης και μειώνει το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο μάθησης.
3. Η ποικιλομορφία των εκπαιδευομένων (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, ικανότητα κατανόησης), αναγκάζει τους εκπαιδευτές να μην μπορούν να εφαρμόσουν διδακτικές μεθόδους εκπαίδευσης ενηλίκων αλλά να αναπροσαρμόζουν συνεχώς την διδασκαλία τους ανάλογα με τις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Το αποτέλεσμα προφανώς είναι κάποιοι από τους εκπαιδευόμενους να θεωρούν ότι συνολικά το πρόγραμμα μάθησης δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους.³⁷
  4. Η αδυναμία των εκπαιδευτών να διαχειριστούν την ομάδα μάθησης. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η μαθησιακή διαδικασία που εφαρμόστηκε δεν ικανοποίησε τους ενήλικες εκπαιδευόμενους ώστε να τους διατηρήσει το ενδιαφέρον τους για το πρόγραμμα και να τους ενισχύσει την αυτοπεποίθηση ότι μπορούν με επιτυχία να περατώσουν το πρόγραμμα μάθησης.
  5. Η κόπωση των εκπαιδευομένων, αποτελεί κατά τους εκπαιδευτές μια σημαντική αιτία διαρροής, κυρίως προς το τέλος λειτουργίας του προγράμματος.
  6. Η σχεδιασμός του αναλυτικού προγράμματος, ως προς το θεωρητικό και εργαστηριακό – πρακτικό μέρος. Οι πολλές θεωρητικές ώρες (π.χ. 25 ώρες θεωρητικό μέρος στο ωρολόγιο πρόγραμμα του προγράμματος πληροφορικής), θεωρείται παράλογο από τους εκπαιδευτές σε σχέση με αυτές που διατίθενται για πρακτικές εφαρμογές. Η μέχρι τώρα εμπειρία τους έχει δείξει ότι στην πλειονότητά τους οι εκπαιδευόμενοι ενδιαφέρονται για την πρακτική εφαρμογή, η οποία θα τους βοηθήσει κατά κύριο λόγο στον τομέα της εργασίας τους.
  7. Στις νησιώτικες και τουριστικές περιοχές, η λειτουργία των τμημάτων που συμπίπτει με την έναρξη της τουριστικής περιόδου αποτελεί μια σημαντική αιτία διαρροής που φθάνει έως και το 50,0% των αρχικά εγγεγραμμένων εκπαιδευομένων. Στα συγκεκριμένα αίτια αναμένεται να οφείλεται και το

---

37 Στο σημείο αυτό αναμφίβολα εμφανίζεται και η απουσία της εμπειρίας αλλά κυρίως της κατάλληλης εκπαίδευσης των εκπαιδευτών, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις είναι σε θέση να μετατρέψουν την ανομοιογένεια της ομάδας τους από μειονέκτημα σε πλεονέκτημα και να μετατρέψουν τις εμπειρίες των εκπαιδευομένων σε "εκπαιδευτικό πρόγραμμα."

ιδιαίτερα υψηλό ποσοστά διαρροής που εμφανίζει η περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, που συνιστά μια κατ' εξοχήν περιφέρεια της χώρας που συνδέεται με τον τουρισμό.

Από πολλά Κ.Ε.Ε. προτείνονται να δημιουργηθούν εκπαιδευτικά προγράμματα τοπικού ενδιαφέροντος. Αρκετά στελέχη των Κ.Ε.Ε. έχουν προχωρήσει σε τοπική έρευνα εκπαιδευτικών αναγκών και μετά από συνεργασία με τοπικούς και επιστημονικούς φορείς έχουν προσδιορίσει και τεκμηριώσει επαρκώς εκπαιδευτικά αντικείμενα που ενδιαφέρουν την τοπική κοινωνία. Η υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, με τις κατάλληλες εκπαιδευτικές μεθόδους σε συνδυασμό με βιωματική μάθηση και εκπαιδευτικές επισκέψεις, θα εξασφαλίσουν σταθερή συμμετοχή ενηλίκων ενώ παράλληλα θα μειωθεί η διαρροή εκπαιδευομένων σε πολύ σημαντικό βαθμό.

Από τις εκθέσεις των στελεχών των Κ.Ε.Ε. φαίνεται, ότι η χορήγηση των διάφορων πιστοποιητικών που χορηγούνται μετά την ολοκλήρωση των προγραμμάτων μάθησης, δεν δημιουργούν ενδιαφέρον για τους εκπαιδευόμενους, δεδομένου ότι δεν τους εξασφαλίζουν εμφανή προστιθέμενη αξία στην επαγγελματική τους πορεία. Θεωρούν ότι αυτό το θέμα πρέπει να εξεταστεί περισσότερο θεσμικά γιατί συνδέεται άμεσα με την βιωσιμότητα των προγραμμάτων που λειτουργούν στα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Προγράμματα όπως οι ξένες γλώσσες και πληροφορικής πρέπει να οδηγούν σε πιστοποίηση των συγκεκριμένων γνώσεων ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αντιλαμβάνονται την αξία των συγκεκριμένων προγραμμάτων μάθησης στην κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή. Σε μια τέτοια περίπτωση η κόπωση των εκπαιδευομένων όπως και άλλοι αρνητικοί παράγοντες που θα δημιουργούσαν λόγους εγκατάλειψης του προγράμματος θα αντιμετωπίζονται με καλύτερους όρους γιατί θα δημιουργούσαν στόχους και προσδοκίες από το αποτέλεσμα.

2.5. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΩΝ ΚΕΕ.

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, τα στελέχη των Κ.Ε.Ε. και κυρίως ο υπεύθυνος εκπαίδευσης, παρακολουθεί την φοίτηση των εκπαιδευομένων (ημερήσια παρουσιολόγια), και διερευνά όλες τις περιπτώσεις απουσιών ή διακοπής της φοίτησης. Είναι ουσιαστικά το πρόσωπο που έρχεται σε

άμεση επαφή με τους εκπαιδευόμενους και γνωρίζει τους λόγους διακοπής της παρακολούθησης του προγράμματος. Οι εκτιμήσεις των στελεχών αυτών θεωρείται ότι αποτελούν μια σοβαρή και αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης για τις διαρροές εκπαιδευομένων από τα συγκεκριμένα προγράμματα.

Για την οργάνωση της συγκέντρωσης των στοιχείων που ενδιαφέρουν συντάχθηκε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που σε μεγάλο βαθμό προσδιορίστηκαν από την ανάλυση των εκθέσεων προϊσταμένων και υπευθύνων εκπαίδευσης των Κ.Ε.Ε. Από τις απαντήσεις στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αλλά και από μια ειδική συνάντηση εργασίας που οργανώθηκε με στελέχη περιφερειακών Κ.Ε.Ε. στην Αθήνα, προέκυψαν τα παρακάτω στοιχεία.

Σε γενική ερώτηση «σε τι ποσοστό κατά την εκτίμησή σας ανέρχεται η συνολική διαρροή στα προγράμματα των Κ.Ε.Ε. ;» η απάντηση ήταν περίπου 20,0% με μια απόκλιση 2,0%, στοιχείο που δεν διαφέρει σημαντικά από το ποσοστό της διαρροής που προέκυψε από την ανάλυση των ποσοτικών στοιχείων της διαρροής.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που προέκυψε από τις συνεντεύξεις και από την συζήτηση με τα στελέχη των Κ.Ε.Ε. είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό διαρροής, περίπου 70,0%, προκαλείται από το γεγονός της συνύπαρξης περισσότερων από μιας αιτίας, και μόνο ένα ποσοστό 30,0% οφείλεται σε μια μόνο αιτία. Έτσι η άποψη που θεωρεί ότι το φαινόμενο της διαρροής συνιστά πολυπαραγοντικό φαινόμενο φαίνεται να επιβεβαιώνεται και στην πράξη. Τα ευρήματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις επί του ερωτηματολογίου αναλύονται παρακάτω ανά ερώτηση.

1. Ανεξάρτητα προγράμματος, σε ποιο σημείο λειτουργίας του προγράμματος παρουσιάζεται η διαρροή (στην αρχή με την έναρξη, στο μέσον ή λίγο πριν το τέλος) και σε τι ποσοστό η κάθε περίπτωση; Για να υπάρξει μια ενιαία αντίληψη των διαρροών, στο συγκεκριμένο ερώτημα, αναφερόμαστε σε ένα τυπικό τμήμα των είκοσι (20) εκπαιδευομένων. Οι εκτιμήσεις των στελεχών εστιάζονται κυρίως στις διαρροές που εμφανίζονται από την έναρξη και μέχρι την δεύτερη εβδομάδα παρακολούθησης. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 15,0% των εγγραφών (3 εκπαιδευόμενοι κατά μ.ο.). Η διαρροή εκπαιδευομένων στην αρχή (δεν εμφανίστηκαν καθόλου να παρακολουθήσουν) εμφανίζει ένα μικρό ποσοστό 5,0% (1 εκπαιδευόμενος κατά μ.ο.), ενώ προς το τέλος του προγράμματος η εικόνα εμφανίζεται διαφορετική για τα προγράμματα μικρής διάρκειας (25 ή 50 ωρών),

στα οποία το ποσοστό διαρροής εμφανίζεται μικρό 5,0% περίπου, σε σχέση με τα προγράμματα δια βίου (διάρκειας μέχρι 250 ωρών) το ποσοστό των οποίων φθάνει το 15,0% κατά μ.ο.

Οι βασικότερες αιτίες διαρροών σ' αυτές τις περιόδους λειτουργίας ενός τμήματος εκτιμάται ότι :

ο **Κατά την έναρξη** είναι κυρίως

- Επαγγελματικοί λόγοι(πλήρη ή μερική απασχόληση η οποία συμπίπτει με τις ώρες του προγράμματος).
- Έκτακτοι οικογενειακοί λόγοι.
- Επανεκτίμηση της δυνατότητας (ή διάθεσης) παρακολούθησης του προγράμματος και επιλογή άλλης δραστηριότητας – την τελευταία στιγμή- με το σκεπτικό ότι μπορούν να το παρακολουθήσουν την επόμενη περίοδο, δεδομένου ότι δεν υπάρχει καμία δέσμευση ή υποχρέωση. Ορισμένα στελέχη διατυπώνουν την άποψη, ότι δεν υπάρχει κουλτούρα δια βίου μάθησης στην Ελληνική κοινωνία μέχρι σήμερα, ώστε να αισθάνονται από μόνοι τους την δέσμευση για συμμετοχή σε προγράμματα που σκοπό έχουν την βελτίωση των κοινωνικών και επαγγελματικών προσόντων.

ο **Μετά την έναρξη** και μέχρι την 2^η ή 3^η εβδομάδα του προγράμματος. Σε αυτή την χρονική περίοδο του προγράμματος εμφανίζονται τα περισσότερα αίτια της διαρροής, τα οποία λειτουργούν και προσθετικά προκειμένου να υπάρξει διακοπή της παρακολούθησης. Οι παρακάτω αιτίες που αναφέρονται αποτελούν τις πλέον ενδεικτικές δεδομένου ότι αυτές συνδυάζονται και με τις εκτιμήσεις της 3^{ης} ερώτησης.

- Εμφανίζεται πάλι η περίπτωση απασχόλησης με οποιαδήποτε μορφή η οποία μπορεί να συμπίπτει με τις ώρες του προγράμματος ή να προσθέσει ώρες συνολικής απασχόλησης την ημέρα με αποτέλεσμα κόπωση του εκπαιδευομένου.
- Η περίπτωση του ορίου απουσιών. Έχει καθοριστεί στο όριο των 20,0% επί του συνολικού αριθμού των διδασκόμενων ωρών, για όλα τα προγράμματα. Το αποτέλεσμα είναι, σε ένα πρόγραμμα 25 ωρών, η απουσία ενός εκπαιδευομένου σε τρία 2ωρα ή δύο 2,5ωρα να προκαλεί την αυτόματη

διαγραφή του από την λίστα εκπαιδευόμενων. Ενώ σε εν πρόγραμμα 50 ωρών ή και περισσότερων να έχει μεγαλύτερα περιθώρια. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να χάνουν την βεβαίωση παρακολούθησης τους από το συγκεκριμένο πρόγραμμα μάθησης και να αρνούνται την ολοκλήρωση του προγράμματος.

- Η περίπτωση των εκπαιδευτών. Στην περίπτωση αυτή οι εκπαιδευτές δεν μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες των εκπαιδευόμενων . (λόγοι μεταδοτικότητας, μη χρήσης διδακτικών μεθόδων εκπαίδευσης ενηλίκων, αδυναμία να τονώσει το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων). Το ποσοστό της αιτίας αυτής δεν φαίνεται να είναι μεγαλύτερο από το 3,0% επί των εγγραφών του τμήματος. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η έλλειψη κινήτρων για τους εκπαιδευτές (δεν αναγνωρίζεται η προϋπηρεσία στα προγράμματα των Κ.Ε.Ε., δεν υπάρχει αξιολόγηση του αποτελέσματος για να διαπιστωθεί αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτή). Ο εκπαιδευτής για τους λόγους αυτούς, μπορεί να μειώσει την εκπαιδευτική του προσπάθεια στη προσέγγιση των εκπαιδευόμενων με μεθόδους εκπαίδευσης ενηλίκων, να παρεκκλίνει από την θεματολογία του, να μειώσει το επίπεδο της διδασκαλίας του και γενικά να ‘χαλαρώσει’ την συνολική προσπάθεια του τμήματος. Είναι δεδομένο, ότι σε ένα καταρχήν αδιάφορο ακροατήριο χρειάζεται σοβαρή προσπάθεια από τον εκπαιδευτή για να εμψυχωθεί και ενεργοποιηθεί, γεγονός που στην συγκεκριμένη περίπτωση διαρροών φαίνεται ότι ο εκπαιδευτής δεν καταβάλει την ανάλογη προσπάθεια.³⁸
  - Ο χώρος εκπαίδευσης. Η καταλληλότητα του χώρου για εκπαίδευση ενηλίκων με κατάλληλη υποστήριξη εγκαταστάσεων και μέσων (π.χ. να υπάρχει επαρκείς θέρμανση), καθώς και η εύκολη πρόσβαση, αποτελούν παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη στην απόφαση του εκπαιδευομένου για την συνέχιση του προγράμματος.
2. Σε τι ποσοστό κυμαίνεται η διαρροή στα προγράμματα που λειτουργούν στην πρωτεύουσα του Νομού (έδρα του Κ.Ε.Ε.) και σε τι ποσοστό στα προγράμματα

---

³⁸ Στην περίπτωση αυτή δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός ότι οι αποδοχές των εκπαιδευτών είναι ιδιαίτερα χαμηλές και ότι η πολιτική της ΓΓΔΒΜ τα τελευταία χρόνια κατατείνει στην περαιτέρω μείωσή τους.

που λειτουργούν στα παραρτήματα του Κ.Ε.Ε. σε άλλες πόλεις του Νομού σας;
Στην πλειοψηφία τους, φαίνεται ότι τα ποσοστά διαρροής μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας διαφέρουν. Η διαρροή στα προγράμματα που πραγματοποιούνται στις έδρες των Κ.Ε.Ε. κυμαίνονται περίπου στο 20,0% , όπως ήδη έχει αναφερθεί, ενώ στα προγράμματα που πραγματοποιούνται περιφερειακά η διαρροή είναι περίπου στο 13,0%. Το γεγονός αυτό αιτιολογείται με το ότι οι εκπαιδευόμενοι είναι περισσότερο δεμένοι μεταξύ τους (κοινωνικά, επαγγελματικά, οικογενειακά), με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον ή η προσπάθεια μάθησης ενός ή δύο ατόμων από τις άτυπες αυτές ομάδες (παρέες) να συμπαρασύρει ολόκληρο το τμήμα. Άλλες αιτίες που συνηγορούν για τις μειωμένες διαρροές στα περιφερειακά προγράμματα είναι ότι στις περιπτώσεις αυτές πάει το Κ.Ε.Ε. στο χωριό ή στην μικρή πόλη και όχι το αντίθετο, δεν υπάρχουν πολλές ευκαιρίες όπως στο κέντρο, η επιλογή των εκπαιδευομένων λόγω του μικρού αριθμού προγραμμάτων γίνεται πιο προσεκτικά, ο εκπαιδευτής στις περισσότερες περιπτώσεις προέρχεται από την ίδια πόλη με συνέπεια οι προσωπικές σχέσεις ή η εκτίμηση στο πρόσωπό του να ενισχύουν την συμμετοχή και την παραμονή στο πρόγραμμα.

3. Σε ποιες από τις παρακάτω αιτίες εκτιμάται ότι οφείλεται η διαρροή εκπαιδευομένων από τα προγράμματα που υλοποιούνται στα Κ.Ε.Ε.; Όλες οι αιτίες που αναφέρονται στο ερώτημα (10 περιπτώσεις) εμφανίσθηκαν στις απαντήσεις των ερωτηματολογίων με μικρές οι μεγαλύτερες αποκλίσεις ως προς το ποσοτικό τους στοιχείο. Είναι προφανές ότι στα διάφορα Κ.Ε.Ε. ανάλογα με την περιοχή, την χρονική περίοδο που πραγματοποιούνται τα προγράμματα και τις πληθυσμιακές ομάδες που απευθύνονται, εμφανίζονται ή συνυπάρχουν περισσότερες από μία αιτίες διαρροών. Θα ήταν εξαιρετικά σπάνια η περίπτωση να εμφανισθούν ταυτόχρονα όλες οι αιτίες σε ένα Κ.Ε.Ε.. Για την ενιαία παρουσίαση των στοιχείων, τα ποσοστά που εκτιμώνται από τα στελέχη των Κ.Ε.Ε. αφορούν το αντίστοιχο ποσοστό της κάθε περίπτωσης, επί της συνολικής διαρροής που εμφανίζουν τα Κ.Ε.Ε. σε όλα τα προγράμματα. Συνθέτοντας τις απαντήσεις που δόθηκαν προσδιορίζονται τα παρακάτω:

- ο *α) Στην δυσκολία του προγράμματος (δεν μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να το παρακολουθήσουν).* Αποτελεί ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 4,0% περίπου, το οποίο κυρίως εμφανίζεται στα προγράμματα δια βίου όπου οι εκπαιδευτικές απαιτήσεις είναι μεγαλύτερες.

- ο β) *Στην σύνθεση του αναλυτικού προγράμματος μεταξύ θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων ή/και πρακτικής άσκησης* (π.χ. μεγάλος αριθμός θεωρητικών ωρών). Το προσδιορισμένο και εν πολλύς ανελαστικό πρόγραμμα αναγκάζει τον εκπαιδευτή να καλύψει μεγάλο μέρος των διδακτικών ωρών με θεωρητικά μαθήματα (π.χ. 25 ώρες θεωρητικό μέρος στο ωρολόγιο πρόγραμμα του προγράμματος πληροφορικής, θεωρείται παράλογο από τους εκπαιδευτές σε σχέση με αυτές που διατίθενται για πρακτικές εφαρμογές). Το γεγονός αυτό, σε αρκετές περιπτώσεις εκπαιδευόμενων, έρχεται σε αντίθεση με τις προσδοκίες τους να μάθουν πολλά πρακτικά θέματα και εφαρμογές που θα τους κάνουν ικανούς σε σύντομο χρονικό διάστημα να ανταποκριθούν σε επαγγελματικές ή σε προσωπικές ανάγκες. Οι πολλές θεωρητικές ώρες φαίνεται ότι απογοητεύουν, σε ένα βαθμό, τους εκπαιδευόμενους με αποτέλεσμα μείωση τους ενδιαφέροντος και άρνηση να συνεχίσουν. Το ποσοστό αυτό εμφανίζεται σχετικά μικρό περίπου στο 5%. Διαπιστώνεται όμως μια γενικότερη δυσκολία που είναι η ανελαστικότητα σχεδιασμού του προγράμματος από τους εκπαιδευτές. Η ανίχνευση των εκπαιδευτικών αναγκών του τμήματος θα είναι αυτό που θα καθοδηγήσει την ευελιξία και την προσαρμογή του προγράμματος σε θεωρητικό και εργαστηριακό μέρος. Η πρόταση που διατυπώνεται από τα στελέχη είναι η αύξηση των εργαστηριακών και βιοματικών εργασιών ώστε να αυξηθεί η ελκυστικότητα και το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων.
- ο γ) *Στην υπερβολική κόπωση λόγω και ταυτόχρονης εργασίας*. Με το ερώτημα αυτό προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε τις δυνατότητες των εργαζομένων να παρακολουθήσουν τα προγράμματα των Κ.Ε.Ε. Προφανώς ένας εργαζόμενος αφιερώνει αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο του, που του είναι απαραίτητος για ανάπαυση, για να συμμετάσχει στα προγράμματα. Αν υποθέσουμε ότι έχει και οικογένεια, τότε ο εργασιακός χρόνος μαζί με τον χρόνο που πρέπει να διαθέτει σε οικογενειακές ή άλλες υποχρεώσεις δημιουργούν ένα δύσκολο μίγμα υποχρεώσεων που του περιορίζει την δυνατότητα να συμμετάσχει σε προγράμματα μάθησης ή δια βίου εκπαίδευσης. Το ποσοστό διαρροής από τη συγκεκριμένη αιτία διαφοροποιείται ανάλογα με την διάρκεια των προγραμμάτων. Στα προγράμματα δια βίου (250 ωρών) εμφανίζεται ένα ποσοστό περίπου 20,0%, σε αντίθεση με τα προγράμματα μάθησης (25,50 ή και 75 ωρών) το οποίο δεν ξεπερνάει το 8,0% περίπου.

- ο δ) & ε) *Στην έναρξη απασχόλησης με οποιαδήποτε μορφή και στην έναρξη εποχιακής απασχόλησης.* Η συγκεκριμένη αιτία διαρροής εμφανίζεται στην αρχή και μέχρι το μέσον υλοποίησης των προγραμμάτων και είναι σε ένα ποσοστό της τάξης 15% περίπου επί της συνολικής διαρροής που εμφανίζονται στα προγράμματα των Κ.Ε.Ε.. Η εποχιακή όμως απασχόληση κυρίως στις νησιωτικές περιοχές, ή τουριστικού ενδιαφέροντος ή σε περιοχές όπου υπάρχει εποχιακή αγροτική απασχόληση το ποσοστό διαρροής φαίνεται ότι διαφοροποιείται ανάλογα με την περιοχή. Τα στελέχη που υπηρετούν σε περιοχές με αγροτική παραγωγή θεωρούν ότι το γεγονός αυτό έχει προβλεφθεί στον προγραμματισμό και άρα εκτιμούν ότι η διαρροή κυμαίνεται στο 5% περίπου. Αντίθετα τα στελέχη που υπηρετούν σε έντονα τουριστικές περιοχές εκτιμούν ότι το ποσοστό αυτό μπορεί να φτάσει και το 50% επί των εγγεγραμμένων εκπαιδευόμενων. Συγκεκριμένα σε νησιωτικές περιοχές και τουριστικές περιοχές από το μήνα Μάρτιο και μετά, αρχίζουν οι προετοιμασίες των τουριστικών καταλυμάτων ή τουριστικών καταστημάτων με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον και η δραστηριότητα των εκπαιδευόμενων που συμμετέχουν στα προγράμματα αλλά και συνολικά της οικογένειας, αν πρόκειται για οικογενειακές επιχειρήσεις, να εστιάζεται στη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Με δεδομένη την μεγάλη απόκλιση των εκτιμήσεων για την περίπτωση της εποχιακής απασχόλησης δεν φαίνεται ότι μπορούμε να έχουμε ένα αξιόπιστο ποσοστό που να ανταποκρίνεται στην πραγματική εικόνα.
- ο στ) *Στην αδυναμία του εκπαιδευτή* (να καλύψει τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων, να τονώσει το ενδιαφέρον τους για το πρόγραμμα, να προσεγγίσει τους εκπαιδευόμενους με διδακτικές μεθόδους εκπαίδευσης ενηλίκων). Η αδυναμία των εκπαιδευτών να ικανοποιήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες και τις προσδοκίες των εκπαιδευόμενων έχει τη βάση της, εκτός των άλλων αιτιών που αφορούν τους εκπαιδευόμενους, σε παράγοντες όπως αδυναμίες του εκπαιδευτικού προγράμματος, ελλείψεις σε εκπαιδευτικά μέσα και βοηθήματα, στη δασκαλοκεντρική αντίληψη του εκπαιδευτή, στην αδιαφορία για ποιοτικό αποτέλεσμα και στην αδυναμία να ανιχνεύσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων. Άλλος παράγοντας είναι η αδυναμία τόνωσης του ενδιαφέροντος για το πρόγραμμα, που σε συνδυασμό με την εικόνα κόπωσης των εκπαιδευόμενων από την παρακολούθηση του

προγράμματος μετά την εργασία τους, δημιουργούν ένα αρνητικό κλίμα για τον εκπαιδευτή ο οποίος καλείται να προσφέρει πρόσωπο με πρόσωπο τις υπηρεσίες του προς ένα ακροατήριο, του οποίου η συμμετοχή είναι απαραίτητη για να υπάρξει αποτέλεσμα και μεταφορά γνώσης. Σημαντικός παράγοντας είναι η μη ύπαρξη κινήτρων για τον εκπαιδευτή από τη συμμετοχή του στο εκπαιδευτικό έργο των Κ.Ε.Ε. όπως ήδη έχουμε αναφερθεί στην 1η ερώτηση, πέραν φυσικά του οικονομικού κινήτρου που ούτως ή άλλως υπάρχει ανεξάρτητα από το αν το ύψος της αποζημίωσης είναι ικανοποιητικό ή όχι. Οι εκτιμήσεις των στελεχών για την διαρροή εκπαιδευομένων από την συγκεκριμένη αιτία προσδιορίζεται κατά μ.ο. στο 15% επί της συνολικής διαρροής των Κ.Ε.Ε..

- ο **ζ)** *Για οικογενειακούς λόγους* (ανατροφή παιδιών, φροντίδα υπερήλικων γονιών, κ.λπ.). Οι οικογενειακοί λόγοι αναφέρονται κυρίως στην ανατροφή παιδιών, στην υποστήριξη των παιδιών στις εκπαιδευτικές και άλλες υποχρεώσεις τους, στην φροντίδα υπερήλικων γονιών κλπ. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 10% περίπου επί του συνόλου της διαρροής στα Κ.Ε.Ε..
- ο **η)** *Στη στάση του οικογενειακού – φιλικού περιβάλλοντος* (δεν στήριξε την προσπάθεια του εκπαιδευομένου). Η αιτία αυτή αποκτά ουσιαστική παρουσία στις μειονοτικές ομάδες και στις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Η στάση του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος στις μειονοτικές ομάδες φαίνεται ότι λειτουργεί θετικά για την συμμετοχή και παραμονή στα προγράμματα των Κ.Ε.Ε.. Αυτό αποδεικνύεται από την συμμετοχή και άλλων προσώπων από τις οικογένειες των εκπαιδευομένων σε επόμενα προγράμματα. Τα στελέχη των Κ.Ε.Ε. θεωρούν ότι οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν αυτοεκτίμηση και κοινωνική καταξίωση από την παρακολούθηση των προγραμμάτων. Πρόβλημα δημιουργείται από την εμπλοκή των εκπροσώπων των μειονοτικών ομάδων. Υπήρξαν περιπτώσεις που λόγω αυτής της εμπλοκής δημιουργήθηκε μία εσωτερική κοινωνική πίεση η οποία ανέστρεψε το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων για τη συνέχιση του προγράμματος με αποτέλεσμα να ακυρωθεί η έναρξη προγράμματος. Κατά συνέπεια σε όλες αυτές τις περιπτώσεις χρειάζεται μία ιδιαίτερη στρατηγική προσέγγισης και με σαφή μηνύματα για την ωφελιμότητα των προγραμμάτων αυτών τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο των μειονοτικών ομάδων. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν οι τσιγγάνοι, στους οποίους το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον

λειτουργεί αποτρεπτικά αν δεν υπάρχει οικονομικό κίνητρο. Το ποσοστό διαρροής στις περιπτώσεις αυτές είναι ενισχυμένο στα αστικά κέντρα, ενώ είναι μικρότερο στις επαρχιακές πόλεις. Η εκτίμηση είναι ότι το ποσοστό αυτό είναι περίπου 7% για τα αστικά κέντρα και 3% για τις επαρχιακές πόλεις.

ο **θ) Στο μειωμένο ενδιαφέρον των ενηλίκων για τα συγκεκριμένα προγράμματα.** Παρά το γεγονός, της επαρκούς πληροφόρησης των ενηλίκων για τα προγράμματα πριν από την εγγραφή τους, εν τούτοις υπάρχουν περιπτώσεις που η αρχική αντίληψη για το περιεχόμενο των προγραμμάτων δεν επαληθεύεται από την συμμετοχή τους σ' αυτό. Δεν ταυτίζεται η αρχική αντίληψη και προσδοκία με αυτό που τελικά βιώνουν από την παρακολούθηση είτε αυτό αφορά το πρόγραμμα είτε το γενικότερο κλίμα, είτε τους τρόπους μάθησης, είτε το γενικότερο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Αυτές οι περιπτώσεις αντιπροσωπεύουν ένα ποσοστό διαρροής της τάξης του 8% επί της συνολικής διαρροής. Το ποσοστό αυτό είναι μαχητό μόνον από τον εκπαιδευτή, ο οποίος όμως πρέπει να έχει την ικανότητα, έγκαιρα να διαγνώσει τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες των συγκεκριμένων εκπαιδευομένων και την διάθεση να συμπληρώσει την ύλη του με τα επί πλέον γνωστικά αντικείμενα και να διαμορφώσει το αντίστοιχο εκπαιδευτικό υλικό.

ο **ι) Σε άλλη αιτία (ποια;).** Οι σημαντικότερες αιτίες που αναφέρθηκαν, πέραν των ανωτέρω, είναι αυτές που δεν παρουσιάζουν ένα ουσιώδη και διακριτό ποσοστό διαρροής, αλλά θεωρούνται ως σημαντικοί παράγοντες οι οποίοι προστιθέμενοι σε υπαρκτές, πραγματικές και διακριτές αιτίες και υπάρχοντα προβλήματα οριστικοποιούν την απομάκρυνση των εκπαιδευομένων από τα προγράμματα. Οι αιτίες αυτές είναι :

➤ **Ι. Η καταλληλότητα των χώρων.** Προβλήματα στη χωροθέτηση του Κ.Ε.Ε. σε σχέση με το πολεοδομικό ιστό της πόλης (σε απομακρυσμένες και απομονωμένες περιοχές), η δυσκολία πρόσβασης και η δυσκολία εξυπηρέτησης με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, η μη ύπαρξη χώρων στάθμευσης, ακατάλληλοι εκπαιδευτικοί χώροι για ενήλικες, η άστοχη διαρρύθμιση των εκπαιδευτικών χώρων, η ανυπαρξία θέρμανσης, είναι αιτίες που επιβαρύνουν τη διαρροή.

- Π. **Η μη πιστοποίηση των παρεχόμενων γνώσεων** (π.χ πιστοποίηση των ξένων γλωσσών-πληροφορικής). Αποτελεί σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης των ποσοστών διαρροής ή μη δυνατότητα συγκεκριμένου οφέλους από την παρακολούθηση προγραμμάτων, όπως των προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης, στο εργασιακό περιβάλλον ή στη διευκόλυνση πρόσβασης στην απασχόληση. Η πλειοψηφία των στελεχών θεωρούν ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα σε σύντομο χρονικό διάστημα θα αποτελέσει τον πρώτο παράγοντα διαρροής από τα προγράμματα των Κ.Ε.Ε..
4. Αν πέραν των συγκεκριμένων προγραμμάτων που υλοποιούνται, είχατε την ευχέρεια να σχεδιάσετε προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες της περιοχής ή τις ανάγκες των ενηλίκων της περιοχής σας ή/και στο πλαίσιο των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της περιοχής σας, εκτιμάτε ότι η διαρροή θα μειωνόταν και γιατί; Η πλειονότητα των στελεχών των Κ.Ε.Ε. πιστεύει ότι, προγράμματα που σχεδιάζονται σύμφωνα με τις τοπικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ανάγκες και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της περιοχής και τις εκπαιδευτικές ανάγκες και επιθυμίες των εκπαιδευομένων θα μπορούν να πετύχουν σοβαρή μείωση της διαρροής. Παράλληλα όμως εκφράζουν την άποψη ότι ένα ποσοστό μέχρι 8% διαρροής πάντα θα υπάρχει δεδομένου ότι τα προγράμματα απευθύνονται σε ενήλικες με πολυμορφία αναγκών, επαγγελματικών και κοινωνικών στόχων και προσδοκιών.

2.6 ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ Κ.Ε.Ε.

Οι προτάσεις των στελεχών των Κ.Ε.Ε. για την αναβάθμιση και ανάπτυξη της δια βίου εκπαίδευσης στο πλαίσιο της στρατηγικής που εφαρμόζει η Γ.Γ.Ε.Ε. εστιάζονται στα παρακάτω σημεία:

1. Μεγαλύτερες επενδύσεις στο κτιριολογικό πρόγραμμα, ώστε τα Κ.Ε.Ε. να αποκτήσουν δικούς τους χώρους με αναγνωρισιμότητα ως κέντρα δια βίου εκπαίδευσης ενηλίκων.
2. Ενίσχυση της εκπαίδευσης Εκπαιδευτών και εξάλειψη των αντικινήτρων που δυσκολεύουν την δέσμευση και αφοσίωσή τους στο εκπαιδευτικό τους έργο.
3. Πιστοποίηση των αποφοίτων, στα προγράμματα για τα οποία ήδη υπάρχουν διαδικασίες πιστοποίησης στο πλαίσιο λειτουργίας των Κ.Ε.Ε. και θεσμοθέτηση – αναγνώριση των τίτλων δια βίου εκπαίδευσης στις προσλήψεις και στις

προϋποθέσεις επαγγελματικής ανέλιξης στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

4. Εμπλουτισμός των προγραμμάτων με περιφερειακές πρωτοβουλίες. Να υπάρχει η δυνατότητα, εφόσον εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις, να σχεδιάζονται προγράμματα τοπικού ενδιαφέροντος σε ένα ποσοστό 10% επί των προγραμμάτων που υλοποιούν τα Κ.Ε.Ε.
5. Επί πλέον στελέχωση των Κ.Ε.Ε. με κατάλληλο προσωπικό και προσπάθεια για μεγαλύτερη ικανοποίηση των στελεχών τους (χρόνος εργασίας, εργασιακή σχέση, αμοιβές).

Η πλειοψηφία των προτάσεων, αφορούν θέματα που μειώνουν το φαινόμενο των διαρροών στα Κ.Ε.Ε. παράλληλα όμως βελτιώνουν την εικόνα και το γενικότερο περιβάλλον δια βίου εκπαίδευσης. Είναι εμφανής επίσης, το γεγονός ότι με τις προτάσεις τους τα στελέχη αυτά επιδιώκουν την μεγαλύτερη στρατηγική παρέμβαση του έργου των Κ.Ε.Ε., κατά συνέπεια και της Γ.Γ.Ε.Ε., στην Ελληνική κοινωνία και στο σύστημα ενίσχυσης του ανθρώπινου δυναμικού με στόχο την απασχόληση και την ενίσχυση των επαγγελματικών γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων που μπορούν να εξασφαλίσουν επαγγελματική σταθερότητα και ανέλιξη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΕΚΚΕ, (2000): Διαδικασίες ενσωμάτωσης των νέων στην αγορά εργασίας. Η περίπτωση των Αποφοίτων Κοινωνικών Επιστημών της Ανωτάτης Εκπαίδευσης. Αθήνα.
- Fossey R.,(1996): School drop outs rates: Are we sure they are going down? Phi Delta Kappan, (78) : (2)
- Hansen L.,(1998): Semi-skilled, matured men in adult education motivation and barriers. A research project. Adult Education and the Labour Market IV, 81-88. University of Roskilde, Denmark.
- Jarvis P.,(2003): Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση. Θεωρία και πράξη. Μεταίχμιο
- Jonasson J., Bloendal K.,(2004): Early school leavers and the drop out issue in Europe. Εισήγηση στο συνέδριο Back on Track (A Leonardo Valorization Conference). Reykjavik, Iceland, October 8-9th 2004.
- Καραλής Θ.,(2002): Η εξέλιξη του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά την περίοδο 1989-1999. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών
- (2005α): Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Τόμος Β: Σχεδιασμός Προγραμμάτων. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- (2005β): Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Τόμος Δ: Αξιολόγηση Προγραμμάτων. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κουτούζης Μ., Πρόκου Ε.,(2005): Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Τόμος Γ: Διοίκηση Μονάδων. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Λαρίου – Δρεττάκη Μ.,(1993): Η εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και οι παράγοντες που σχετίζονται μ' αυτήν. Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Myers K., Broucker P.,(2006): Too Many Left Behind: Canada's Adult Education and Training System. Canadian Policy Research Networks Inc.
- Ντόνης Δ.,(2007): Το επίπεδο κοινωνικής ανάπτυξης των περιφερειών της Ελλάδας. Στο: ΕΚΚΕ, Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2006. Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (1997): Σχολική Αποτυχία. Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου. Αθήνα, 8-9-10/12/1996.
- (2006): Η μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Λύκειο, ΤΕΕ). Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.
- Rogers A.,(1999): Η εκπαίδευση ενηλίκων. Μεταίχμιο
- ΥΠΕΠΘ, (1996): Οι μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους στο γυμνάσιο και οι ανάγκες τους για επαγγελματικής εκπαίδευση και κατάρτιση. Αθήνα, ΟΕΕΚ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- (2001): Μαθητική διαρροή στο γυμνάσιο. Σχολικό έτος 1997/98. Αθήνα, Παρατηρητήριο Μετάβασης.